

T

serie nouă • anul II • nr. 32 • 1-15 ianuarie 2004 • 10.000 lei

TRIBUNA

revistă de cultură

Apare sub egida CONSILIULUI JUDEȚEAN CLUJ

ANUL

IOAN SLAVICI –
TRIBUNA 120

Gelu Neamțu

INTERVIU

*Alexandru Singer
Wolfgang Brenner*

PROZĂ

Horia Ursu

Ilustrația
numărului

Wolfgang Brenner
colaje realizate la Cluj
(octombrie 2003)

TRIBUNA

Director fondator:
IOAN SLAVICI (1884)

Revista apare bilunar, cu sprijinul
Centrului de Studii Transilvane Cluj
și al Ministerului Culturii și Cultelor.

CONSILIUL CONSULTATIV AL REDACȚIEI TRIBUNA

DIANA ADAMEK
MIHAI BĂRBULESCU
MIRCEA BORCILĂ
AUREL CODOBAN
VICTOR R. CONSTANTINESCU
ION CRISTOFOR
CĂLIN FELEZEU
MONICA GHET
ION MUREȘAN
MIRCEA MUTHU
IOAN-AUREL POP
ION POP
PAVEL PUȘCAȘ
IOAN SBĂRCIU
ALEXANDRU VLAD

REDACȚIA

I. MAXIM DANCUI
(redactor-șef)

OVIDIU PETCA
(secretar tehnic de redacție)

IOAN-PAVEL AZAP
CLAUDIU GROZA
ȘTEFAN MANASIA
OANA PUGHINEANU

NICOLAE SUCALĂ-CUC
AURICA TOHĂZAN

Tehnoredactare:
EDITH FOGARASI

Redacția și administrația:
3400 Cluj, Str. Universității nr. 1

Tel. (0264) 59.14.98
Fax (0264) 59.14.97
E-mail: cst@easynet.ro

ISSN 1223-8546

Primum la redacție

2003 - Realizări și repere

Din asociația absolvenților universității "Babeș-Bolyai" - ALUMNI

Dacă de alte organizații neguvernamentale din Cluj-Napoca se vorbește destul de frecvent, nu același lucru se poate spune despre *Asociația Absolvenților Universității „Babeș-Bolyai” ALUMNI* și aceasta nu din motivul inexistenței acțiunilor, ci pur și simplu din lipsa adecvată a reflectării lor, o vină pe care nu ne-o însușim. Orientarea presei comune pentru conflict și spectacol a micșorat drastic numărul paginilor dedicate socialului obișnuit, în timp ce raritatea revistelor și a rubricilor culturale a adus efecte negative prin reducerea conținuturilor cu vocație intelectuală.

Se cuvine atunci ca un minim gest reparatoriu, și mulțumim revistei *Tribuna* pentru generozitatea cu care ne-a oferit spațiul publicistic necesar, să oferim publicului informațiile despre o organizație care încearcă să devină emblema și portdrapelul unei comunități academice.

Asociația Absolvenților Universității „Babeș-Bolyai” a fost înființată în data de 19 august 1996, când la tribunalul orașului, 105 membri fondatori și-au exprimat adeziunea de a alcătui o organizație care să promoveze obiective dintre cele mai moderne, în rând cu cele ale universităților occidentale.

Printre acestea se vor număra stabilirea de relații de colaborare între universitate și absolvenții săi din toate domeniile și de pretutindeni, organizarea de acțiuni cu caracter științific, cultural, sportiv, umanitar și social menite să contribuie la propagarea imaginii și la ridicarea prestigiului universității pe plan național și internațional, sprijinirea dezvoltării bazei materiale de învățământ și cercetare din universitate, dezvoltarea colaborării internaționale cu organizații similare, menținerea și dezvoltarea tradițiilor universității și cultivarea spiritului de apartenență la comunitatea academică a *Universității „Babeș-Bolyai”*. Din 1996 până în anul 2003, asociația a urmat îndeaproape etapele dezvoltării Universității, sprijinind după puterile sale laboriosul proces de modernizare a infrastructurii și structurilor de învățământ și cercetare ale instituției. Anul 2003 a marcat începutul unei noi faze în strategiile și activitățile asociației, trecându-se la punerea flexibilă în aplicare a principiilor și obiectivelor prescise în *Charta Universității „Babeș-Bolyai”*. Într-un nou context de funcționare universitară, pe principii antreprenoriale, au devenit sarcini majore ale asociației cultivarea spiritului de apartenență la comunitatea Universității, îmbunătățirea oportunităților de angajare a absolvenților, promovarea imaginii universității și atragerea unor resurse extra-bugetare.

Trecând peste unele probleme organizatorice (asociația a primit ca sprijin din partea universității un spațiu modern în clădirea *Centrului de Relații Internaționale*, a fost reorganizată structura de comunicare internă, s-a creat un sistem performant de bază de date pentru membrii asociației, au fost analizate și regândite strategiile comunicaționale, s-a trecut la lărgirea bazei sociale a membrilor organizației, a fost realizată coordonarea activităților prin *Oficiul de proiecte de cooperare universitară, legătura cu mediul economic și asociația ALUMNI*, condus de conf.dr. Irimiea Silvia, și multe altele) se poate spune că anul 2003 a consemnat și realizări ce pot fi interpretate

ca succese față de obiectivele propuse.

Anul 2003 a demarat cu patru proiecte clare: 1) „Nu uita Universitatea noastră” - un program de colectare de fonduri pentru o instituție de învățământ care se autofinanțează în proporție de 40 la sută din necesarul bugetului anual; 2) „Comunitatea ALUMNI” - o strategie globală de creare a unui cadru de facilități și oportunități pentru absolvenții universității, la fel cum există în alte instituții din toate metropolele; 3) „Universitatea de mâine” - concurs anual de eseuri, care să sprijine și să participe la optimizarea schimbării, inevitabile, de altfel; 4) „Sprijiniți Magistrii Seniori” - o acțiune largă umanitară prin care absolvenții marii instituții de învățământ clujene să poată interveni pentru sprijinirea cazurilor particulare ale unor foste cadre didactice din universitate, pensionari în vârstă și lipsiți de ajutor.

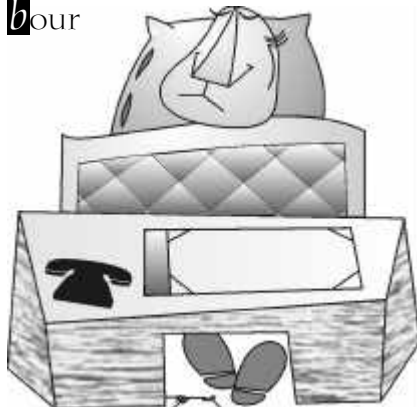
Un foarte scurt bilanț al rezultatelor acțiunilor poate aduce concluziile următoare.

Proiectul de *fundraising* nu a găsit, în mare parte, susținători printre absolvenții clujeni din urbe ori de altundeva din țară, deși există oameni cu stare care au fost licențiați în universitate sau poate că urmează în prezent diverse studii postuniversitare. O singulară, dar frumoasă excepție, a reprezentat-o domnul Macaria Romeo, directorul general al societății de soft *RECOGNOS ROMANIA S.R.L.*, cu sediul în Cluj. În schimb, a fost perceput ca viabil de către personalități din afara României, foști studenți de chimie și matematică-informatică. Așa sunt cuplul Mădăraș Marcel și Mihaela, cercetători chimiști la compania *EASTMAN KODAK* din Rochester, New York, Radu Crăciun, cercetător chimist la *Arch CHEMICAL-R&D CENTER* din Cheshire, USA, căruia i s-a aprobat primul brevet american de invenție (anozi care catalizează direct hidrogenul în curent electric). Toți au contribuit cu diverse sume în bani și s-au angajat să facă anual donații în favoarea universității clujene.

„Universitatea de mâine” a început în condiții care ne lasă să înțelegem perspective reușite. La concursul ce s-a desfășurat în data de 21 noiembrie a.c. în colaborare cu editura clujeană *Etnograph* au participat mai multe persoane, absolvenți, studenți și chiar o elevă din ultimul an liceal de la Grupul școlar „Victor Babeș” Cluj. Din eseurile prezentate a primit contur universitatea reprezentărilor unui segment al imaginarii social, instituție cu structuri, funcții și proceduri integrabile în evoluția viitorului. Un mare număr de propuneri implicite a vizat procesul schimbării educaționale, în ansamblu, neuitând să evidențieze schimbările în investiții, achiziția de noi competențe, schimbările în obiective și schimbările în valori și orientare. Astfel, eseurile au contribuit direct la lărgirea *inputurilor* de informații pentru adaptarea managerială universitară. Participanților le-au fost acordate diplome și premii, obținute cu un mare efort. Prima instituție economică clujeană care a sărit efectiv în ajutorul asociației *ALUMNI* a fost *S.C. URSUS S.A.*, prin deosebita amabilitate a departamentului comercial. Activitățile pentru punerea în operă a proiectului „Sprijiniți Magistrii Seniori” au demarat

continuare în pagina 24 ➔

bour

„Ai vecini buni dacă ai un gard bun“?

■ Oana Pughineanu

Oricât de inovatori ne-am dori în teorii, oricât de pricepuți în practică, când vine vorba de a tolera sau a fi tolerat gândirea revine mereu la un loc comun, cel al asemănătorului și neasemănătorului. Pentru occidentalul get beget devine din ce în ce mai greu să deosebească cuplul toleranță-intoleranță față de cel de simpatie-repulsie. Consumismul încurajează alegerea partenerilor în funcție de plăcerile, viciile sau ciudățeniile comune. Pentru o lume a cărei miză ultimă este confortul și revoluțiile urmărite la TV, la prima vedere pare un criteriu suficient. Urmărind nu demult reluările unor filme ale copilăriei mele, celebra serie *Jandarmilor* cu Louis de Funes, am reevaluat nostalgic o lume occidentală ce pare apusă: una în care singura preocupare a jandarmilor era aceea de a goni cetele de nudiști de pe plajă. Desigur, nu am iluzia unor ani '60, '70 plasați într-o pace și armonie perfectă, dar această perioadă a fost o perioadă de deschidere chiar și pentru sistemele totalitare, după „criza rachetelor” din Cuba. Evenimentele de pe 11 Septembrie au spulberat cel puțin două iluzii occidentale majore: cea de lume pașnică și cea de eficiență. Cu siguranță că Vietnamul a fost un semn al acestei fragilități, dar mai mult decât atât a constituit și expansiunea unui „model”: al rezistenței și luptei de guerillă răspândit mai nou în întreaga lume (un model care, de altfel, a fost practicat de englezi și sovietici în timpul celui de-al doilea război mondial). Islamul transformă timpul comprimat al capitalismului, timpul ordonat al gospodinelor și timpul liniar al creștinului într-un timp exploziv al imprevizibilului.

Există o serie de conotații negative pe care fundamentalismul (indiferent de religie) le-a acumulat după anii '70. După cum observă Sandu Frunză în recenta lui carte (*Fundamentalismul religios și noul conflict al ideologiilor*, Limes, 2003) „întoarcerea la fundamente” se convertește în manipularea unui bagaj selectiv al tradiției în scopuri politice. Fundamentalismul se opune modernității, secularizării, propunând în locul decăderii occidentale, revenirea la o trăire autentică, la un set de legi imuabile bazate pe scrierile sfinte, fie că e vorba de Coran, Biblie sau Tora. Dar, deși își propune să „revrăjească lumea”, fundamentalismul nu reușește decât să o „redemonizeze”, plasând-o în teroare.

Secularizarea occidentală a surpat edificii religioase, și în general edificiile teoretice mai largi prin două elemente, care constituie „mândria” oricărui occidental: modelarea individului prin ascultarea vocii proprii conștiințe și cucerirea spațiului și timpului, ca și cucerire tehnică. Prima dintre aceste „embleme” occidentale a avut ca rezultat nașterea societății civice, care a dat drepturi nu numai în ceea ce privește viața religioasă ci și celei din sfera privată. „Din punct de vedere istoric, putem considera adevărat faptul că procesul ce începe o dată cu toleranța se termină cu concepția rațională despre libertate, iar într-un stat de drept democratic el se fixează în instituțiile (juridice) liberale ale acestuia” (Péter Egyed, „Toleranța: etică și/ sau politică?” în *Fetele toleranței*, coordonator Mihaela Frunză, editura Fundației AXIS, Iași, 2003, p. 39).

A doua emblemă, a progresului tehnic, are ca rezultat mult comentatul fenomen al globalizării. Problemele etnice, de integrare a minorităților, cu

care aceasta se confruntă dau impresia că de multe ori tehnica este doar un suport pentru scopuri diferite. Folosirea aceleiași infrastructuri (internet, mijloace de transport etc.) nu duce la vehicularea acelorași idei. După cum observă Michael Walzer în *Despre toleranță* (Institutul European, 2002, p. 94): „Nici un tip de regim de tolerare nu va funcționa mult timp într-o societate de imigranți, pluralistă, modernă și post-modernă, fără o combinație oarecare a acestor două elemente: apărarea diferențelor de grup și atacarea diferențelor de clasă”. Societatea de masă, tendințele spre globalizare se confruntă cu multe pericole „interne”, pe care chiar logica economiei de piață le creează. Printre acestea, ne spune același autor, șomajul „este poate cea mai periculoasă formă de disociere”. Lui i se alătură divorțurile, copiii abandonati, scăderea ratei de participare la vot, o mare mobilitate geografică a populației, creșterea violențelor domestice, dar și a fenomenului de *random violence* (violența la întâmplare). Tuturor acestor disoluții „interne” occidentale, li se alătură pericolul terorismului, care obligă regândirea noțiunilor de „toleranță” și „control”. Cum poate exista toleranța în absența dialogului? Cum poți elimina un pericol în condițiile în care controlul coincide cu autocontrolul, deoarece oricine poate fi „terorist”, fără puțința de a-l deosebi de „ai tăi”? Atentatele revendicate de grupările islamiste au spulberat un model de toleranță „cosmopolit” care acceptă apartenențele multiple și identitățile hibride (Hollinger). Avem de-a face cu o reală „ciocnire a civilizațiilor”, iar „stereotipurile noastre despre terorismul religios sunt în mod clar fixate asupra violenței practicate de mișcările fundamentaliste islamice”, mai ales că „pentru musulmani orice

decizie politică e o decizie religioasă” (Sandu Frunză, „Fundamentalismul ca manifeste globală a intoleranței” în *Fetele toleranței*, p. 94-95).

De la evenimentele din 11 Septembrie, occidentalul are mai mult de făcut decât să urmeze îndemnul pe care Kristeva îl dădea: să recunoaștem străinul din noi deoarece „numai străinătatea e universală”. E o formulă care mizează pe maxima acceptare a diferenței, dar care nu poate ocoli cercul vicios în care realitatea unor evenimente extrem de violente ne plasează: toleranța nu poate trăi în amenințare iar amenințarea nu poate fi domolită decât prin apelul la toleranță.

Stilul „cosmopolit” occidental a renunțat la a mai ridica ziduri de protecție, mizând pe drepturile individuale și pe fluctuațiile granițelor culturale, pe urmele unei moșteniri umaniste care apreciază omul și capacitățile lui indiferent de etnie sau religie. Totalitarismele ne-au avertizat asupra pericolelor îngrădirii (lagărul, Zidul Berlinului), dar poate a venit momentul să reflectăm și asupra pericolelor care ne pândesc chiar prin acceptarea diferențelor. Americanii care-și cumpără îngroziți mască de gaz, rușii care se gândesc de două ori înainte să-și cumpere bilete la teatru, și în general occidentalii care a „prins frică” de zborul cu avionul sau frecventarea spațiilor aglomerate încep oare să reconsidere formula după care: „ai vecini buni dacă ai un gard bun”? A ajuns lumea în stadiul în care, deși nu mai suportă „gardurile”, nu poate totuși supraviețui fără ele? Și unde ar putea fi plasate aceste „garduri” în „satul global” care este Occidentul?

* Vers din *Mending Wall*, de Roger Frost, apud. Michael Walzer, *Despre tolerare*, Institutul European, 2002, p. 77.

Reciclarea noului

■ Oana Pughineanu

BORIS GROYS

Despre nou

Eseu de economie culturală

Traducere de Aurel Codoban

Cluj-Napoca, Idea Design & Print, 2003

Un poet al secolului XVII afirma că arta nu mai are nimic de făcut decât să traducă, să copieze sau să fure. Deznădejdea artistului care constata că nu mai e păstrătorul harului divin l-a făcut să “decadă” la stadiul de a vedea opera de artă ca produs al cerebralității, ca o “clovnerie metafizică” (Hocke). Dar ceea ce unele secole deplâng, altele valorizează: industrializarea, era informațională justifică printr-un sistem economic eficient tocmai “traducerea”, “furtul”, “copierea”. Cartea lui Boris Groys, după cum indică și numele, încearcă să investigheze acest fenomen al noului, atât de vehiculat în istoria artei, jonglând pe parcursul acestei cercetări cu concepte precum cel de *arhivă*, *piață*, *alteritate*, *ready-made* etc., reușind să depășească atât iluziile universaliste metafizice, cât și “atotputernicia” postmodernă a diferenței, nu mai puțin producătoare de iluzii. În concepția lui Groys, arta a oscilat mereu între două poziții în ceea ce privește explicarea noului: dacă nu e produs de un Altul sau la contactul cu un Altul (Dumnezeu, inconștient, culturi exotice), devine inautentic, iar dacă e produs de Altul e în *opoziție politică*, ‘corupt’, de neînțeles, de neacceptat (cel puțin într-o primă fază). Pentru critica modernă însă, opera de artă nu se mai revendică de la o realitate ascunsă, fie ea chiar a individului, ci ca *valoare într-o relație economică*. Arhiva este cea care stabilește valoarea noului la un moment dat prin compararea lui cu ceea ce este vechi. Ea funcționează asemenea unei burse care stabilește noi și noi “ierarhii”. În acest Wall Street al operelor, artistul nu trebuie să fie un contemplator al realităților eterne sau al propriei subiectivități, ci un fel de broker iscusit, care speculează într-un hățiș de diferențe și de teorii al căror *succes sau eșec este măsurat prin relația lor cu alte teorii, și nu prin relația cu o realitate utopică extraculturală*. Pentru un artist e mai important să fie în competiție decât deasupra

ei. A fi genial, a fi incomparabil înseamnă a rata intrarea pe “piața valorilor”. Artistul nu trebuie să urmărească un model precum cel al lui Dante de exemplu, adică să-și depășească propriul timp prin egoism (Santayana); el nu trebuie să fie un geniu care să-și creeze propriile reguli, ci trebuie să-și ‘joc’ propriul egoism într-un sistem de diferențe și identități, care să-i permită să devină *comparabil*, pentru a putea deveni mai apoi *nou*. Acest proces e definitiv pentru orice destin artistic care nu-și mai extrage vitalitatea, variabilitatea de la un Altul infinit. Într-un fel, evul mediu, care se confrunta cu un Dumnezeu ascuns, și postmodernul, care se confruntă cu o infinită diferențiere, fracturare, reiterează aceeași neputință. Groys subliniază că e vorba de același proces prin care *filosoful, la fel ca mai înainte, ia parte într-un mod finit la un proces infinit, numai că acum nu prin nesfârșita căutare a adevărului, ci prin nesfârșita deconstrucție a pretențiilor de adevăr*. Tocmai finitudinea este cea care într-un final salvează o interpretare, o diferență, un autor. Nu devii original decât în momentul în care cineva a pus preț – în toate sensurile acestui cuvânt – pe originalitatea ta. Și dacă important e să fii comparat, ideal e să fii cumpărat.

La nivelul creativității, Groys plasează inovația, nouitatea unei teorii sau a unui obiect de artă în capacitatea lor de a cuprinde atât *stratul valorizat, cât și pe cel profan*. *Ready-made*-urile sunt cele care demonstrează cel mai bine, în concepția lui Groys, faptul că *inovația conduce mai puțin la devalorizarea valorilor și mai mult la valorizarea ei înseși*, înscriindu-se de fapt într-o continuitate logică și ierarhică pe care cultura nu a încetat să o folosească. Devalorizarea valorii merge mână în mână cu valorizarea ei, mai ales în condițiile în care *critica artei comerciale este combinată cu căutarea unei strategii comerciale optime*. Artistul trebuie să cunoască o anumită *strategie în alegerea obiectelor din lumea profană*. Noul este produsul unui calcul, dar nu în sensul în care Valéry vorbea de artă (poezie) ca de o “sărbătoare a intelectului”, ci în sensul realizării unui contrast care să permită evidențierea unei diferențe *anume* dintr-un șir nesfârșit de diferențe. Opera de artă nu mai trebuie să existe “în sine, creată”, “nevorbind nimănui” (Mallarmé). Din perspectiva *arhivării*,

confliktele (antici – moderni, autentic – copie, cultură elitistă – cultură de masă) devin o înșiruire de contraste pe care “ierarhia” le poate valoriza sau nu. La fel cum zeei lui Goethe erau ei înșiși niște demoni (Heller), obiectele, prin chiar caracterul lor profan, pot deveni “canonice”, *arhivabile*. Astfel, *ready-made*-urile nu sunt decât un *mimesis* cu sens inversat: dacă anticii se delectau făcând un obiect fictiv să pară real, modernismul face ca un obiect real să pară fictiv. Pisoarul lui Duchamp devine obiect de artă pentru că e decontextualizat, dar rămâne trivial pentru că oriunde l-am așeza (în muzeu, pe trotuar, pe un acoperiș) e mereu recognoscibil de orice privitor. Jocul între cele două registre propuse de Groys, între *profan* și *valoare*, mizează în producerea noului pe o disonanță cognitivă de tipul celebrei “ceci n’est pas une pipe” a lui Magritte. Într-o comparație ingenioasă cu simbolul creștin al crucii, acest *ready-made* care valorizează brusc ceea ce nu era valorizat, Groys remarcă tendința de a se trece de la *imaginea martiriului la martiriul imaginii*. Important nu este dacă obiectul artei există sau nu ca referențialitate, dacă mimează sau simbolizează ci dacă ‘tautologia’ prezentării lui ca “hiperreal” conține posibilitatea ironiei, *riscului, pericolului* ca promotorii ai noului. Interpretarea, ca proces al revalorizării *profanului, trivialului, gunoiului*, indică simultan puterea și deșertăciunea poveștii în raport cu realitatea care se *modifică permanent întrucât e schimbată contra semnului culturii*. La fel cum Don Quijote își creează destinul mizând pe confuzia povește-realitate, armelitere, repetând în orice context formula magică “așa cred eu și așa este”, la fel cum Shakespeare a combinat dificilul cu popularul, *schimbul inovator* de care vorbește Groys este o continuă trecere a valorii în profan și invers, iar această valorizare a lucrurilor fără valoare este în *aceeași măsură un semn al democratizării culturii, precum și al revoltei împotriva acestei democratizări*. Nu e întâmplător că reciclarea devenit un simbol al acestei epoci. Reciclarea reprezintă de fapt o artă a supraviețuirii în condițiile unor resurse limitate, o *Mona Lisa cu mustăți* sau, ca să recurgem la alt mit al “alterității” în postmodernitate: o puzderie de extraterestri care vorbesc toți engleza.

Aventuri în parcul metaepistemologic

■ Marian Dopcea

CORNEL TEULEA

La început roșu, galben și albastru, apoi roșu și la urmă gri

Cluj-Napoca, Ed. Grinta, 2002

Parte târziu, la cincizeci și cinci de ani, debutează Cornel Teulea (“La început roșu, galben și albastru, apoi roșu și la urmă gri” – teatru – Ed. Grinta, Cluj-Napoca, 2002, volum premiat de Filiala Brașov a Uniunii Scriitorilor din România), reunind între copertele volumului trei piese din perioade diferite ale devenirii sale (*Corida* – 1983, *Nunta* – 1986, *La început roșu...* – 2002),

vădind însă o remarcabilă unitate de viziune, ton și stil.

Autorul face parte din speța destul de rară a înrâncenaților care și-au transferat radicalismul politic în artă, refuzând orice compromis, acceptând tăcerea – care pentru un scriitor este forma supremă a mutilării – drept condiție *sine qua non* a existenței într-un demnitate. Așa se face că prezența sa în reviste a fost sporadică, iar accesul textelor sale “la luminile rampei”, cum se zice, interzis de o cenzură ce nici nu trebuia măcar să dea dovadă de mare vigilență pentru a observa caracterul “subversiv” al acestui teatru evident incompatibil cu ideologia comunistă.

Era de așteptat ca schimbările – câte au fost, mă rog! – din ‘89, să aducă un fel de reparații morale genului acestuia de autori. N-a fost să fie. Din motive, desigur, pur estetice, la “Naționalul” nostru se joacă tot “marii” dramaturgi Dinu Sărau și Mircea Micu...

Revanșa celor care s-au înrâncenat în tăcere vine, totuși, chiar dacă mai curând căznit decât impetuos.

Nonconformistul de verticalitate morală care este, dintotdeauna, scriitorul Vasile Gogea, face acum, în calitate de editor, prin publicarea cărții lui Cornel Teulea, un gest în egală măsură generos și reparatoriu.

***

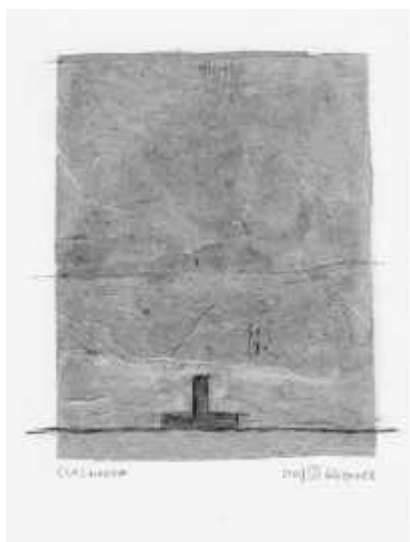
Marea lecție ionesciană a oferit discipolilor (paradoxal de pușini, la noi) câteva soluții pentru ieșirea din criză (la mijlocul secolului trecut) a teatrului perceput excesiv în *literaritatea* lui, vulnerabil, datorită forței de impact imediat, în fața tuturor

ideologiilor: *parabolizarea, traği-comedia limbajului, renunțarea la psihologie.*

Cornel Teulea este, credem, un beneficiar inteligent și temperat al acestei lecții. El gândește textul ca suport intelectual necesar al viitorului spectacol, astfel încât replica, rareori "absurdă" și niciodată sprijinind teza imposibilității comunicării, are încărcătură filozofică (predispunând, cu alte cuvinte, la meditație). Parabolele sale distopice propun spații coșmarești, puternic marcate, totuși, de un real cu ușurință recognoscibil, populate de indivizi arhetipali trăindu-și/rostindu-și existența quasitragică într-o lume ce și-a pierdut rosturile/valorile, în care Sacralul nu se manifestă niciodată, în care violența pare a constitui singura formă de afirmare a vieții.

În *parcul metaepistemologic* din *Corida* "se lucrează", aberant, la crearea "omului nou". Dușul rece, ca mijloc eficient (și monstruos) de tratare a reumatismului și o uriașă bomboană – la care nimeni nu poate ajunge! – sunt simbolurile transparente ale spațiului totalitar în care uniformizarea obediență ("Domnii și tovarășii de aici... sunt tare de treabă. Ei nu poartă mov ci un gri cu punctulețe negre") și distrugerea oricărei forme de viață "naturală" sunt singurele activități coerente.

Păstrarea purității ideologice – în cazul de față combaterea tendințelor contraepistemologice, descoperite, capricios, mai pretutindeni – constituie preocuparea permanentă a mai marilor, chiar dacă această puritate e derizorie, căci ideologia însăși este supusă, orwellian, metamorfозelor dictate de reacțiile imprevizibile ale Șefului. Astfel intruzi-

unea unei vaci în parcul fără verdeață, fluturi și păsări, e privită întâi ca o catastrofă apoi ca un triumf. Obținerea Marii Buboline, revendicată de Sistem, garantează, în fond, infailibilitatea gândirii Șefului.

Spațiile închise (parcul, în *Corida*, restaurantul "Pana de vulpe", în *Nunta*, grajdul părăsit și curtea lui, în *La început...*), pentru care autorul are o vădită predilecție, oferă, ca la Kafka, prielnice condiții desfășurării violenței (inclusiv sexuale) și

scatologicului. "Demascator" în măsura în care arta atestă existența, conferindu-i ori, dimpotrivă, negându-i legitimitatea în Istorie, teatrul lui Cornel Teulea este de o factură grozav de "realistă" – datorită în mare parte rosturilor convertite în contrariul lor (doctorul din *La început...* este de fapt un torționar), situării aberante a omului într-o "lume pe dos" ("clinica mobilă", din aceeași piesă, vindecă de umanitate conform viziunii ideologizante a unui Colonel). *Credibilitatea* ficțiunilor lui Cornel Teulea e, paradoxal, amplificată de tușele esopice.

Intrând în spațiile malefice, niște personaje inocente în fond sunt obligate să se adapteze funcționalității aberante a acestora, infantilizându-se așa cum în realitatea aparent logică a lumii comuniste au făcut-o, nedumeriți poate, dar fără să-i sesizeze absurdul, milioane de inși.

Teatrul lui Cornel Teulea, parabolic și puternic legat de imediat, propunea, încă de la începuturile anilor optzeci, o lectură lucidă a unui sistem construit cu grotescă tenacitate de niște demenți. Din motive ce nu i se pot imputa demeritului său nu a avut nici un ecou la momentul cuvenit.

Nu ne rămâne decât să nădăjduim că piesele citate de criticul Ion Calion în pertinenta "Prefață", precum și altele (eu am citit, în *Transilvania, Torcătoarele și bunul Dumnezeu*, aflând ulterior că autorul are un ciclu – citește: volum – construit în jurul "personajului" Cioran, marele și neliniștitul nostru exilat) vor fi tipărite/jucate cât mai curând.

Drumuri prin cultură

■ *Alexandru Jurcan*

HORIA CĂPUȘAN
Drumul ca imagine creatoare în cultura română
Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 2003

Horia Căpușan și-a început aventura condeielui cu proză la Editura Echinox în 1996 (*Prăpastia și alte povestiri*), a publicat poezie în ediție bilingvă prin 1998 într-un supliment al revistei *Thalia* (*Aici și dincolo*), ajungând în 2003 la esul filosofic întins pe vreo 320 de pagini (*Drumul ca imagine creatoare în cultura română*).

Cartea este riguros construită, minuțios concepută, structurată cu o acribie notabilă. Partea I reprezintă un studiu introductiv, partea a II-a conține două viziuni ale specificului național românesc, iar partea a III-a cuprinde peisajul simbolic al culturii române.

Horia Căpușan își gradează argumentația, nu se grăbește, ci vine cu răbdare să puncteze concluzii, simte nevoia să precizeze mereu sensul termenilor aduși în discuție. Autorul trece în revistă teoriile românești despre specificul național, avertizând că "orice specificitate etnică reiese numai dacă este confruntată cu o altă specificitate etnică". Horia Căpușan a trebuit să aleagă o singură imagine creatoare în cultura română, adică DRUMUL, care ține atât de domeniul *anabasicului* ("A fi pe drum înseamnă pur și simplu a nu sta locului și a nu te menține în interiorul aceluiași spațiu strict circumscris.") cât și de cel al *atabasicului* ("drumul ca spațiu ocrotitor"). Ambiguitatea drumului devine evidentă: "el ne duce spre altundeva, dar totodată și ne reține-n el".

Horia Căpușan caută drumuri în literatură, pictură, muzică, într-un discurs relevant, clar, concis, reținând ideile lui Blaga și Cioran pentru ilustrarea imaginarului negativ. Absența drumului transformă

universul întreg în opusul său negativ.

La Miron Costin drumul este simbolul unei stări de împlinire, la Eminescu întreg cosmosul e o rețea de drumuri, în timp ce la Creangă e vorba de drum ca simbolică a formării persoanei. Ion începe cu un drum și se sfârșește cu un drum. *Pădurea spânzuraților* debutează cu un drum pe orizontală și sfârșește cu unul spre cer. La Blaga drumul este o realitate indestructibilă, iar la Argehezi întâlnim multe tipuri de drumuri. La Nichita Stănescu remarcăm drumul terestru, drumul aerian, drumul cosmic.

Autorul analizează apoi diferitele forme care actualizează imaginea drumului (cărarea, strada, șoseaua, podul, șesul, spațiul mioritic, peștera, coloana, copacul, muntele) prezentând substituttele drumului (calul, pasărea), dar și imaginea replierii (codrul, casa).

Cum se poate scrie o asemenea carte dacă nu asumându-ți spațiul incitant al unei biblioteci? Horia Căpușan a citit enorm, a stabilit interferențe, a sesizat mărcile recurente, a clasificat parcimonios și cu mială, fără să forțeze, fără a afișa un reduționism implacabil. Extrem de explicit, autorul este elocvent, arogându-și dreptul de a fixa criterii în domeniul virtuale. Autorul își dă seama că spațiul matrice al românilor e făcut din microcosmosuri închise autosuficiente (casa, codrul), concentrate ale lumii întregi. "Perfecțiunea lor launtrică nu le face să se izoleze. Dimpotrivă. Realitatea primordială a unui asemenea orizont e drumul; orice lume se naște cu altele, prin el." Referitor la viziunea asupra timpului specific al culturii românești, autorul avansează o primă ipoteză, în sensul că "și timpul ar putea să se supună aceleiași constante a deschiderii". Acest lucru îl știe și Grigorescu (deoarece multe tablouri nu sunt decât o concretizare a "unui timp ce curge continuu"), îl

descrie și Blaga în *Spațiul mioritic*. Horia Căpușan decelează sensul blagian al "sabotării" (o negare, o părăsire a unui timp pentru a intra în alt timp). Pentru Bergson și Blaga timpul adevărat nu e timpul obiectiv, ci timpul interior. Diferența e că – observă autorul – Blaga vorbește de un eu coectiv, în timp ce Bergson nu ia în considerare decât eu individual.

Eseul lui Horia Căpușan abordează și timpul ciclic, eschatonul, apriorismul românesc, simbolismul acvatic, metempsihoză, dualitatea oricărui imaginar, înstrăinarea pe orizontală, pe verticală, timpul blocat, răscrucea, închiderea drumului în pictură etc. Autorului îi displace să rămână în teritoriul clișeeilor care afirmă doar imaginarul pozitiv, abordând, așadar, eșecul drumului sub forma închiderii totale ori sub forma ascunsă a blocării timpului.

Horia Căpușan ne îndeamnă să privim trecutul în perspectiva unui prezent la care însuși trecutul participă. Această coabitare, osmoză există tocmai în peisajul simbolic creat de-a lungul timpului de creatori situați în momente istorice diferite. Dacă "omul este o ființă osândită la sens", atunci "tot imaginarul omenesc e o căutare de sens". Referitor la etnie, la comunități, "imaginarul etnic e o căutare imaginară de sens făcută de o asemenea persoană-comunitate".

Autorul ajunge la o "încheiere provizorie", conștient că demersul său are forma unui mozaic, care "se mărește cu fiecare pietricică depusă".

Evitând stereotipiile, subliniind conotații diverse, refuzând extrapolările gratuite, Horia Căpușan ne oferă un eseu revigorator, subtil, într-un stil curat, coerent. O carte unică, într-un fel, de care nu ne vom putea lipsi pentru multă vreme.

„Imnuri”

■ Dorin Mureșan

LUCIA DĂRĂMUȘ
Limelfice
Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință, 2003

Întâmplarea a făcut ca la scurt timp după scrierea cronicărilor despre Mihaela Pușcaș, să-mi cadă în mână cel de-al doilea volum de poeme al Luciei Dărămuș, apărut în 2003 la Ed. Casa Cărții de Știință și intitulat deconcertant-insidios *Limelfice*. O surpriză plăcută dublată de o coincidență asjideră. Pentru că, în contextul poetic actual, Lucia Dărămuș și-a rezervat un loc extrem de apropiat de cel pe care îl ocupă Mihaela Pușcaș. Și ea se apropie de tema religio-sului, chiar dacă nu atât de programatic precum cea din urmă. Volumul *Limelfice* nu este compus într-un tot din versuri de o asemenea factură. Deși partea sa cea mai consistentă (și, după părerea mea, cea mai valoroasă) vibrează în apropierea divinității.

Lucia Dărămuș este o poetă ludică, fără a fi însă neserioasă. În primele poeme, de pildă, ea se apropie la limită de capcana delirului verbal, însă nu se lasă prinsă în aceasta. Chiar mai mult, așa zice, jocul cuvintelor în vecinătatea absurdului dau senzația unui autocontrol perfect, provocând o aparentă lizibilitate: „Am deschis ochii a lumină/ născându-mă a doua oară/ grâul rodit tremura în lună -/ palmele-mi sprijineau cerul/

de-atâta foc și-atâta... lumină.” (*eva – Eva*) Aici, Lucia Dărămuș se dovedește a fi o poetă destul de inteligentă pentru a nu se lăsa păcălită de imaginile pretențioase/ prețioase simptomatice ori-cărui delir, alegându-și pentru jocul său câteva reguli poetice elementare. Una dintre acestea, de fapt cea care valorizează majoritatea poemelor, este finalul întotdeauna surprinzător și substanțial: „... Tatăl ei depresiv/ de mișcările nedefinite/ ale minții fecioarei/ o introduse în a v e/ aici, pe deplin, fructul/ rodi e v a.” (*Ea*) Observație ce se poate aplica și asupra celei de-a doua părți a volumului, mai tensionată prin folosirea haikului.

Cele mai frumoase pagini ale volumului, însă, sunt cele prinse în partea a treia, subtitulată „Imnuri”. Poeta își dă jos masca ludică și versifică aproape impecabil. Dacă la Mihaela Pușcaș peisajul liric este destul de monoton, din cauza autoreferențialității excesive (ne amintim de șarpele ce-și înghite coada), Lucia Dărămuș se dovedește, în această zonă, de o prospețime și o subtilitate reconfortante: „Doamne, sunt oglinda cununii tale de/ spini/ dimineța când îți iau aripile/ mă spăl în macii smeriți/ de râsul tău ce mi se zbate în trup.” (*Psalmul iubirii*) Poeta nu se ascunde în umbra mistică, nu-și refuză întrebările, iar lipsa răspunsurilor i se pare ceva cât se poate de firesc, de uman: „Fruntea mistificată de palme/ cu bucăți de cer/ îți va fi/ sub văltoarea

vântului/ taina cuvântului.” (*Tăcerea trupului de grâu*) Mai mult, starea de criză este redată ca atare, atingând adesea, printr-o asociere paradoxală (și benefică) de cuvinte, granițele tragicului: „Mi-e sete/ de cuvântul băut/ în sfîntenie/ precum cel mai bețiv/ dintre bețivi. (...) Mi-e sete și-l beau/ întind mâna și-ating/ închid ochii și-l văd/ Pe Iisus întors în cuvânt.” Poemul din care am citat aceste versuri, intitulat *Esența cuvântului*, este, în concepția mea, cel mai bun al volumului. Din păcate, Lucia Dărămuș nu mai atinge această performanță în paginile care urmează, chiar dacă ceea ce face acolo se numește tot poezie. Tânăra autoare își reasează masca ludică pe față (și pe mâini), preferând uneori (în contrapunct cu prima parte a volumului, unde ludicul ei era totuși unul mai serios) să înmoaie jocul cuvintelor în absurd: „Eu nu am viața mea/ sunt ză-nur... f/ sunt ză... nur.. f/ cânt ciebucruc./ Mă bucură clipa fericirii mele/ că am murit/ ieri sau mâine/ că m-am născut?!/ În orice caz mâna mea/ are... ce?/ ...ză... nur... fe/ eu sunt eu -/ ză... nur... fă/ Ei, și? Zise meditativ/ ciebucruc din cânt/ ei, și?/ etc.” (*Poetic*) Inexistența unei logici interioare a poemelor (cum se întâmplă în cazul celui abia citat), presupune, în acord cu propriul lor obiectiv, inexistența unui receptor. Astfel de poeme ajung să nu mai spună nimănui nimic, poate nici măcar celui ce le-a scris. Or, de aici până la „sinuciderea literară”, nu mai e decât un pas. Ar fi păcat ca Lucia Dărămuș, autoarea sublimelor „Imnuri”, să se piardă din cauza plăcerii gratuite de a versifica ilizibil, chiar dacă jucăuș. ■

agenda pignastyl

Domnul Vi este onirofag

■ Ștefan Manasia

Moto: „*Libertatea este sentimentul pe care îl poate avea oricine când face ceva fără ca cineva să-i spună ce să facă. Este un sentiment fain. Uneori poți să-l ai și când cineva îți zice să faci o chestie și tu nu o faci.*”

Cu toată aroma ludică și avangardistă pe care o pulverizează, textul de mai sus a fost scris cu cele mai serioase intenții: la o întâlnire a micilor cititori cu scriitorii (*boemi*) din orașul C., aceștia din urmă – amuzati și totuși curioși – i-au rugat pe elevi să le definească în scris termenii „Libertate, Stat, Conștiință.” Răspunsurile primite, date cu precizia aceea mortală, răutăcioasă și ironică a copiilor, umilesc retorica oricărui parlamentar, din vremea lui nenea Iancu până azi.

Despre *libertate* și *boemă* este vorba și în „microromanul” Marianeî Bojan, *Dansul Căinilor* (Editura Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2003). Boema literar-artistică (a poezilor, pictorilor și filozofilor, a declarațiilor mărunți ori a nou îmbogățitorilor veleitari) este, de fapt, personajul principal al acestei cărți. Personaj care împrumută chipurile lui Proteu și glasul unei sirene, *boema* este privită din interior, cu oarecare detașare, de către naratorul-visitator Vi (poreclit astfel în propriul grup de boemi, „într-o silabă, ca la chinezi”). Fără nimic din ștaiful, din sofistica spumoasă, din poezia colorată a boemei interbelice, *underground*-ul clujean din anii '80-'90 ai secolului trecut apare atins de ratare și de un mizerabilism incurabil: boemii nu mai au mize estetice și filozofice, iar conflictul etic paralizază

mințile strălucite ale generației lor. Din fața realității comuniste, schizofrene, se retrag în propriile fantasmе, în bibliotecă sau cârciumă, unde consumă alcool în cantități memorabile, demne de festinul unui W. H. Auden în zilele-i faste.

Scriere heteroclită și eclectică, cu inserturi poematice și onirice, *Dansul Căinilor* este posibil să fi fost construit prin apel la *Viața și opiniile lui Zacharias Lichter*, celebrul text anticanonic și antitotalitar al lui Matei Călinescu: nu lipsește din cartea Marianeî Bojan eroii și situațiile picarești, o anume predispoziție a naratorului către o „metafizică” a împăcării și acceptării; cărciuma din roman, numită fie „La Disponibilizați”, fie „La Zina”, este salonul în care au loc libațiile „epicurienilor” grupați în jurul *Filosofului*, personaj deopotrivă *real* și *legendar* în *underground*-ul clujean al epocii. Un alt model pare să fi fost „povestirea” lui Ernst Jünger, *Pe falezele de marmură*, text celebru (și cu urmări literare) printre scriitorii optzeciști români. Ca și la Jünger, succesiunea de tablouri violente, expresioniste duce înspre o gradație a terorii, a coborârii în infern sau a dezumanizării; nelocalizată *cu intenție* (geografic și temporal), fauna din orașul provincial C. este descrisă cu acuratețea unui entomolog. Naratorul Vi „se instruește” în disciplina ratării, transformă, pe urma moralștilor francezi, viețile private în destine pilduitoare. Vi[șătorul] are o aptitudine specială, glisează elegant între două planuri existențiale, *real* și *oniric*: așa cum colecționează destinele unor etiliști, istoriile atroce ale unor marginali (v. Dion, Antița), el își

notează propriile vise cu nonșalanță, în lumea marginii va ajunge să își achite cu ele „cinzeaca”.

Trei dintre visele domnului Vi, altminteri narațiuni perfect calibrate, borgesiene, pecteează în economia „microromanului” tot atâtea „ieșiri”, evadări, încheieri (cam) facile ale unor capitole (ale cărții): visul centaurului, visul viespilor și delirul, din final, al extincției universale. Dintre toate, cel mai puțin didactic, însă diabolic și de un rafinement oriental, este visul cu viespi și albine: „În noaptea aceea am visat că voiam să astup găurile (din zid) cu chit ori măcar cu lut înmuiat în apă, dar nu aveam de nici unele. Am rugat atunci dintr-un copac câteva crenguțe uscate pe care le-am fragmentat gândindu-mă că voi umple găurile cu bucățele de lemn și voi împraștia viespile./ Și cum îndesam beșiorul într-unul din aceste orificii, căznindu-mă oarecum, numai ce porni să se prelingă pe perete un firicel de miere care, apoi, deveni suvoi și nu mai conținea și la fel se întâmplă și cu celelalte orificii. Erau mici cascade lente, aurii și grele, de neoprit, iar debitul lor sporea amenințând să înec totul într-un potop vâscos și dulce. Și văzui agităndu-se în preajma capului meu albine neliniștite și mă cuprinsese un uriaș sentiment de vinovăție pentru că n-am fost niciodată în stare să deosebesc o viespe de o albină și, iată, acestea erau albine, iar eu, un mare prost, vroiam să le stric rostul.”

Din realul sordid și anihilant, romancieră debutantă (dublă de un foarte bun pictor) smulge acest filon enigmatic al visătoriei lucide ori (v. moto-ul) al ilogismelor puerile. Rotocoalele de fum acru și brandy-ul catifelat devin „cascade de miere”. Pasta neorealită a textului ajunge, decantată, vis sau dicton. Spre acel tărâm suprarealist și magic sper eu că se va îndrepta proza Marianeî Bojan. ■

O polemică a lui Alexandru Roman cu Ioan Slavici în *Tribuna* la 1886

■ Gelu Neamțu

Alexandru Roman (1826 – 1897) profesor la catedra de limba și literatura română a Universității din Budapesta, a fost și un cunoscut om politic, deputat al circumscripției electorale românești Ceica din Bihor (1866 – 1887) în parlamentul ungar, redactor la două ziare, *Concordia* și *Federațiunea*, precum și membru fondator al Academiei Române.

În prodigioasa-i activitate politică și didactică drumurile sale s-au intersectat, în repetate rânduri, cu cele ale lui Ioan Slavici, personalitate cu o vastă operă literară, dar și cu o remarcabilă prezență în viața politică românească.

Mai întâi Roman i-a fost profesor lui Slavici la Budapesta și avem toate motivele să credem că s-a bucurat de stima acestuia, datorită mai ales publicării *Pronunțamentului* în ziarul său *Federațiunea* (1868). Cu această ocazie, Al. Roman s-a manifestat ca un adversar redutabil al regimului dualist inaugurat la 1867, regim pe care și I. Slavici l-a combătut vehement mai ales în coloanele *Tribunei*.

La întâlnirea din 18 octombrie 1868 cu studenții săi, Al. Roman le-a cerut acestora să se comporte ca patrioți hotărâți. Adunarea se pare că a fost atât de agitată încât ea a fost oprită de judele „inchizitor” din Pesta. D. Vatamaniuc consideră că de la această manifestație națională nu putea lipsi nici I. Slavici care cu siguranță și-a exprimat și el „nemulțumirea, împreună cu ceilalți studenți”¹.

Tot de pe acum datează și începuturile orientării lui Slavici spre politica de federalizare a Austriei susținută atât de energie de profesorul său. Având în vedere că Roman era conducătorul și unul dintre ideologii acestui curent politic, adunând în jurul gazetei sale *Federațiunea* o adevărată grupare militantă pentru această idee², îl putem considera pe Roman, fără nici un dubiu, drept mentorul politic care a influențat puternic gândirea tânărului I. Slavici în această direcție.

Ca expresie a acestei orientări, în *Federațiunea* lui Al. Roman apare și numele lui I. Slavici în legătură cu organizarea serbărilor de la Putna, deși colaborările sale se îndreptau mai ales spre *Albina* lui Vincențiu Babeș.

Relațiile lui Al. Roman cu I. Slavici de-a lungul intervalului dintre plecarea celui din urmă de la Budapesta și până la înființarea cotidianului *Tribuna*, nu ne sunt prea bine cunoscute. Putem afirma însă că în iulie 1884, așa cum reiese din scrisoarea lui I. Slavici, raporturile dintre cei doi erau excelente³.

Deși, datorită greutăților financiare, în 1876 Al. Roman a fost nevoit să sisteze apariția *Federațiunii*, el va continua să publice în alte gazete. Astfel, colabora (fără să-și semneze articolele) la *Observatorul* și la *Gazeta Transilvaniei*. Își anunțase însă și colaborarea la tânărul *Tribună* de la Sibiu.

Una dintre corespondențele sale la *Tribuna* a fost și aceea care a provocat răspunsul lui I. Slavici din 14 iulie 1884. Al. Roman dădea acolo informații asupra unui proiect al autorităților de a edita o lucrare monumentală în numeroase volume, cu titlul *Austro-Ungaria descrisă și ilustrată*, cum apare în traducerea românească de atunci.

Pornind de la această corespondență, inofensivă în aparență, lucrurile vor evolua înspre o scurtă dar interesantă polemică care merită pe deplin interesul cercetătorului.

La realizarea numitului proiect editorial Jokai Mór îl invită să ia parte și pe Al. Roman. Prima reacție a lui I. Slavici la informațiile lui Al. Roman este plină de solitudine, cum apare și din scrisoarea datată 14 iulie 1884. Slavici își exprimă părerea de bine că printre cei ce vor colabora la lucrarea proiectată se va afla și Al. Roman, aceasta cu atât mai mult cu cât ceilalți membri români, chemați a colabora, nu i se păreau pregătiți pentru acest lucru. El se declară gata a-i pune la dispoziție datele ce le avea, precum și notițele sale pe care le adunase după publicarea cărții sale *Die Rumänen*⁴. Despre planul lucrării, precăut, I. Slavici nu se pronunță, cu atât mai mult cu cât acesta nici nu era definitiv. Ceilalți colaboratori, pe care Slavici nu îi considera „pregătiți” erau: Petru Opreș, Ioan Goldiș, Iosif Vulcan și Moldován Gergely (Grigorie Moldovan, un renegat român notoriu).

Ce se întâmplă însă după aceste schimburi amabile de informații? În câteva editoriale politice ale *Tribunei* persoana lui Al. Roman apare enumerată între deputații guvernamentali. Fapt ce-l nemulțumește profund pe Al. Roman. Astfel, în numărul 184 din 12 decembrie 1884, Al. Roman apare alături de I. Gall, C. Gurban și G. Sârbu, care se declaraseră aderenți ai guvernului Tisza Kálmán. Deși cu această ocazie cei patru deputați erau lăudați pentru „tăcerea” lor, adică pentru faptul că nu s-au făcut uneltele ale guvernului pentru a combate o cuvântare a lui Vincențiu Babeș, Roman nu putea fi mulțumit atunci când se vorbea despre „un mic rest din buna lor reputație de odinioară”⁵. Și în editorialul din Sibiu, 27 aprilie st.v., Al. Roman apare alături de deputații C. Gurban și Beleş. E drept însă că de data aceasta se nota că acest grup (dintre alte cinci) „mărturisesc același program (guvernamental), dar nu-l susțin”⁶. Iată așadar o disociere mai atentă a editorialistului cu privire la parlamentarii români.

În sfârșit, în numărul 259 apare pe larg o informare critică cu privire la proiectul volumelor *Austro-Ungaria descrisă și ilustrată*⁷.

Se arată în acest articol că întreprinderea patronată de principele moștenitor Rudolf, voia să prezinte în scris și în ilustrații o imagine cuprinzătoare a vieții popoarelor din monarhie. S-a hotărât ca fiecare popor să fie descris de proprii săi oameni de litere. Necunoscându-i, principele nu i-a putut alege, ci i-au fost prezentați. Alegerea a fost însă rău făcută, căci dintre cei cinci: Petru Opreș, Ioan Goldiș, Grigorie Moldovan, Iosif Vulcan și Al. Roman, doar doi, I. Vulcan și Al. Roman au „oarecare reputațiune literară”⁸.

Cercurile politice din Budapesta – afirmă Slavici, căci al său era articolul – au profitat și de această ocazie pentru a-l izola pe viitorul rege al Ungariei, înconjurându-l de oameni ce se bănuie că vor fi influențați de guvernamentali.

Printr-o lucrare conștiințioasă și inteligentă li se oferă acum posibilitatea de a se reabilita în fața opiniei publice românești. Slavici le cere să nu

servească interesele guvernului ci să spună adevărul, numai adevărul și întregul adevăr asupra poporului român.

Pe alte canale, se încerca – fără succes însă – să se obțină și colaborarea lui G. Bariț la acest proiect editorial⁹.

Un nou articol ce-l va irita și mai mult pe Roman, lovea în fratele său Iosif Roman, avocat în Oradea. Despre acesta se spunea că va lua parte la o deputație care va pleca la Budapesta pentru a-l felicita pe Tisza cu ocazia aniversării a 10 ani de „stăpânire”¹⁰. Faptul nu corespundea realității, ceea ce reiese dintr-un alt număr al *Tribunei*, din articolul „Români din Oradea Mare la jubileul ministrului Tisza”¹¹.

Al. Roman, în întâmpinarea pe care i-o va trimite lui Slavici, va presupune că se lovește pe nedrept în întreaga sa familie – *Tribuna* ducând o campanie organizată împotriva sa – ceea ce nu corespundea adevărului. Roman se simte atins și de editorialul datat 11 decembrie, Sibiu st.v.¹².

În fine, din scrisoarea lui I. Slavici, datată Sibiu 23 decembrie 1885, reiese că a primit întâmpinarea lui Roman. Este o scrisoare bine cântărită, plină de tact și menită a potoli pe bătrânul luptător național, pe prof. Roman. Este și o dovadă că Slavici a făcut tot ce i-a stat în putință pentru a evita o polemică ce nu putea aduce nici un serviciu mișcării naționale românești.

Îl roagă pe Roman să renunțe la unele pasaje din „Întâmpinarea” sa, pentru a nu fi obligat să intre într-o polemică „pe care voim s-o evităm”.

Este însă adevărat că întâmpinarea lui Roman în afara „atacurilor nemotivate” la adresa *Tribunei* conține date prețioase cu privire la mișcarea națională a românilor. Slavici îl asigură pe Roman că la o lectură mai atentă nu va găsi vreun atac personal și cu privire la articolul din numărul 259/1885 (recunoscând implicit că este al său) precizând: „Eu combat întreaga întreprindere la care noi românii suntem angajați cu rea credință; aceasta nu e părerea mea, ci sentimentul public român, pe care-l împărtășesc și eu. Ni s-a făcut

nouă românilor o nedreptate, când alătura cu d-voastră și cu dl. Vulcan lumea noastră literară a fost reprezentată prin oameni ca Moldován Gergely, Opriș și chiar părintele Goldiș, care nu-mi este cunoscut ca literat român. Toți oamenii aceștia au fost incitați să colaboreze, nu pentru că sunt literați români ci pentru că sunt guvernamentali și d-voastră ați fost insultat nu de *Tribuna* ci de aceia care v-au pus în rând cu acești oameni. Nu vă puneau, desigur nu vă puneau, dacă nu vă presupuneau și pe d-stră guvernamental”. I. Slavici îl roagă pe Al. Roman să-i acorde permisiunea de a publica din manuscrisul său doar ceea ce crede de cuviință, și promite că va drege ceea ce s-a stricat prin articolul din nr. 259.

În așteptarea răspunsului, Slavici îl asigură pe Roman de stima deosebită pe care i-o păstrează și de dorința sa sinceră de a „nu curma bunele relațiuni personale” existente, chiar și în cazul în care poziția sa ca redactor al unui organ politic îi impune o oarecare rezervă¹⁴.

Al. Roman îi răspunde imediat, foarte pe scurt, sperând într-o explicație mai amplă cu ocazia unei viitoare apropiate revederi. „Cât pentru asprimea nemotivată a întâmpinării mele, – adaugă Roman – permiteți-mi a observa că în contra buzduganului ferecat nu puteam opune măciucă de brad”. Era desigur o exagerare. De modificat, Roman acceptă să modifice doar un singur alineat, rămânând astfel cu încăpățănare pe vechea sa poziție¹⁵.

Într-o altă ciornă, tot ca răspuns la scrisoarea din 23 decembrie 1885, îi mărturisește că s-a convins de faptul că Slavici este „prada unei mistificățiuni miserabile” și că „dracul și-a vârât coada între noi”. Din întâmpinare reieșea că cel vinovat ar fi vechiul său dușman, Vincențiu Babeș. După expedierea întâmpinării a descoperit însă, susține Roman, pe „mistificatorul prin a cărui spurcată intrigă am tras asupra-mi supărarea dv.”. Același mărunț intrigant într-o discuție de cafea l-a clevetit și pe Slavici, care chipurile sar fi vândut partidei lui Brăteanu „pentru două mii fl. leafă anuală”. Și el, Roman a fost cel care i-a luat apărarea, deoarece cunoștea bunele relații ale lui Slavici cu Kogălniceanu și nu „s-a convenit să facă asemenea palavre în cafea”¹⁶ (nu reiese însă dacă „mistificatorul” menționat ar fi tot Vincențiu Babeș, dar e mai mult ca sigur că tot despre el e vorba).

I. Slavici publică integral întâmpinarea lui Roman, explicându-și însă cu argumente limpezi, vechea sa poziție din scrisoarea datată 23 decembrie 1885. „Li s-a făcut – spune Slavici – acestor doi literați (Al. Roman și I. Vulcan – n.n. G.N.) o mare nedreptate, când au fost puși în rând cu niște oameni care n-au ținut să își câștige stima și iubirea românilor; nu noi le-am făcut însă această nedreptate, ci le-au făcut-o aceia care le-au creat situațiunea penibilă în care se află”¹⁷.

Sub titlul *Austro-Ungaria descrisă, ilustrată* apar în două numere succesive lămuririle trimise de Al. Roman¹⁸, bogate în amănunte legate mai ales de viața și activitatea sa, interesante însă și pentru mișcarea națională în general. Nu este locul să insistăm asupra lor, e suficient să reținem doar justificarea lui Roman că, văzând planul lucrării publicat, și că în el românii sunt puțin tratați aceasta i-a provocat anumite temeri pe care și le-a exprimat prietenilor săi și chiar lui I. Slavici personal, pe când se afla la Sibiu. Adăugă și faptul că el se va retrage în cazul în care românilor nu li se va asigura locul cuvenit în grandioasa lucrare, care a și apărut în peste 20 de volume, dar în care numele lui Al. Roman nu figurează, pentru că așa cum a promis, s-a și retras..

Această polemică l-a întărit în hotărârea sa pe Roman să se retragă de la colaborare. În 23 ianuarie 1886, Al. Roman nu se mai interesa de nici o sarcină în legătură cu proiectul editorial, după cum reiese dintr-o altă scrisoare a lui P. Opriș¹⁹.

Cornel Diaconovici, care fusese și el cooptat ca și colaborator, va demisiona printr-o declarație în care arată că această lucrare este menită de fapt a induce în eroare pe cititor cu privire la raporturile dintre naționalitățile din Ungaria. Această operă era în ultimă analiză menită să glorifice stăpânirea austro-ungară asupra teritoriilor aparate și a națiunilor oprite²⁰. Astfel ni se relevă și mai pregnant viziunea corectă pe care o avusesse I. Slavici în criticarea tendențiosului proiect editorial, dar și eleganța sa de stil într-o polemică în care e foarte ușor să rănești. Delicatețea cu care a mânuit condeii în această scurtă dispută a rămas un exemplu de alese maniere care cu timpul s-au pierdut în ziaristica noastră, iar astăzi așa ceva a devenit o adevărată raritate.

În ciuda acestei polemici este și rămâne meritoriu pentru amândoi că bunele relații personale nu au fost afectate de acest incident. Ba mai mult, I. Slavici s-a bucurat de prețuirea și admirația lui Al. Roman, mărturisită fără rezerve. Faptul este atestat de o altă însemnare a lui Roman (foarte probabil din 1888) în care acesta declara: «Am zis d-lui Slavici, când l-am cercetat la Vaș „am venit să salut pe următorul meu în acest loc al suferinței unde premersem cu 20 ani înaintea”. [...] Apoi „Exemplul ce vi-am dat, bun au fost sau rău, nu știu, atâta știu că d-ta ai avut inimă et facere et pati”, pentru aceasta te stimez”²¹. Aici Al. Roman făcea aluzie la anul de închisoare pe care și el l-a petrecut la Vaș în 1870, în urma unui proces de presă în legătură cu *Pronunciamentul*.

În anul 1887, când Al. Roman va cădea la alegeri, *Tribuna* va consemna acest lucru cu multă părere de rău²².

Desigur, relațiile celor doi au fost mult mai strânse și privesc mult mai multe aspecte însă noi, ne-am limitat aici numai la câteva din datele ce ne-au stat la îndemână. Aria cercetării poate fi însă oricând extinsă²³.

Anexa 1

Sibiu, 2/14 iulie 1884
Preastimabile Domnule,

Am petrecut câteva săptămâni de zile la București, și astfel abia acum, după întoarcerea mea am primit scrisoarea D-voastră.

Îmi pare bine, că între cei însărcinați a lua parte la lucrarea proiectată sunteți și D-voastră, deoarece ceilalți membri români nu prea îmi par pregătiți pentru sarcina ce au primit. Și, dacă veți crede de cuviință, sunt gata să vă pun la dispozițiune datele ce am și notițele ce am adunat după publicarea cărții mele *Die Rumänen*.

Despre planul întregii lucrări nu pot vorbi, deoarece nu îl cunosc încă, ba, pe cât știu, nici n-a fost încă definitiv stabilit.

Al D-voastră, sincer și devotat servitor,
Ioan Slavici*

Anexa 2

Sibiu, 23 decembrie 1885
Stimabile Domnule,

Am primit întâmpinarea ce ați binevoit a-mi trimite și o voi publica întreagă, așa cum e scrisă, în coloanele *Tribunei*. Vă rog cu toate aceste să renunțați, dacă se poate, la unele părți din ea, care, după cea mai bună convingere a mea, vor produce o impresiune foarte penibilă în publicul român și ne vor sili și pe noi să intrăm în o polemică, pe care voim s-o evităm.

Sunt în întâmpinarea, pe care ni-o trimiteți, amănunte foarte prețioase, care ar perde foarte mult din valoarea lor, dacă s-ar presenta în forma unui atac cu desăvârșire nemotivat asupra *Tribunei*, care este un ziar popular între români.

Eu vă rog să citiți încă o dată articolul din *Tribuna* și vă veți convinge că nu sunteți în el, personal atacat. Eu combat întreaga întreprindere, la care noi românii suntem angajați cu rea credință; aceasta nu e părerea mea, ci sentimentul public român, pe care-l împărtășesc și eu. Ni s-a făcut nouă românilor o nedreptate, când alătura cu D-voastră, și cu d-l. Vulcan lumea noastră literară a fost reprezentată prin oameni ca Moldován Gergely, Opriș și chiar părintele Goldiș, care nu-mi este cunoscut literat român. Toți oamenii aceștia au fost invitați să colaboreze nu pentru că sunt literați români, ci pentru că sunt guvernamentali, și D-voastră, ați fost insultat nu de *Tribuna*, ci de aceia, care v-au pus în rând cu acești oameni. Nu vă puneau, desigur nu vă puneau, dacă nu vă presupuneau și pe D-voastră, guvernamental.

Vă rog dar să-mi dați manuscrisul la dispozițiune, să public din el ceea ce cred de cuviință și vă promit, că voi drege ceea ce s-a stricat prin articolul din nr-l. 259 mai bine de cum se drege prin asprimea nemotivată a întâmpinării Dv.

Iar dacă nu veți fi satisfăcut voi publica întreaga întâmpinare, rezervându-mi se înțelege, dreptul de a motiva așa cum știu eu, atitudinea *Tribunei*.

Deocamdată aștept răspunsul D-voastră, și vă rog să binevoiți a fi încredințat despre stima deosebită ce vi-o păstrez și despre sincera mea dorință de a nu curma bunele relațiuni personale, chiar și dacă pozițiunea mea ca redactor al unui organ politic mi-ar impune oarecare rezerve.

Al D-voastră, devotat servitor,
Ioan Slavici**

Anexa 3

Austro-Ungaria descrisă și ilustrată

Punând articolul publicat de noi alătura cu întâmpinarea d-lui A. Roman, cetitorii noștri vor fi desigur tot atât de mirați ca noi, căci în articolul nostru nu se pot găsi motive pentru o supărare

atât de necumpătată ca ceea ce se dă pe față în întâmpinarea d-lui A. Roman.

Vom fi având și noi păcatele noastre, că oameni suntem, un lucru însă nu ni se poate imputa: că n-am ști să alegem cuvintele și să măsurăm valoarea lor. Suntem expliciti, adeseori foarte aspri, dar niciodată comuni, niciodată ordinar, niciodată triviali; știm să ne folosim de cuvinte astfel, ca să deșeptăm în cetitor niște porniri mai mult ori mai puțin puternice, niciodată însă propriile noastre porniri nu ne duc așa departe, încât să ne perdem stăpânirea asupra condeiului nostru, ci zicem totdeauna anume ceea ce voim.

Am rugat dar pe dl Roman să nu stăruie, ca întâmpinarea să fie publicată așa, cum ni-a trimis-o, pentru că în coloanele *Tribunei* ea are să producă asupra stimatorilor d-sale aceeași impresiune penibilă, pe care a produs-o și asupra noastră. D-sa, s-a mărginit a ne da voia să face câteva corecturi, între care una, prin care ne sfătuiește să băgăm bine de seamă, ca să nu rățacim pe „calea funestă a personalităților, care numai strica poate cauzei noastre comune, ce dealtminteala o apărați cu multă abilitate”.

Îi mulțumim d-lui profesor atât pentru sfat, cât și pentru binevoitoarea recunoaștere a „abilității” noastre: ne pare însă foarte rău, că d-sa n-a urmat și însuși sfatul, pe care ni-l dă.

Căci e foarte „personal” dl profesor în întâmpinarea sa.

E „personală” deosebirea, pe care o face între redacțiunea și directorul *Tribunei*.

E mai „personală” încă presupunerea, că articolul nostru a fost scris de redacțiune, oarecum fără de aprobarea directorului, după inspirațiunii primite de la dl V. Babeș, căci la dl Babeș face dl profesor alusiune, când vorbește de un „botez de habilitare”, după care ne-am fi apucat de politica personală, „predilecta meserie a celui ce v-a habilitat”.

E, în sfârșit, de tot personală chiar și numai întrebuițarea cuvântului „habilitare”, căci noi nu am zis, că vom „rehabilita” pe cineva, ci numai că cei însărcinați a ne reprezenta pe noi în cercul de literați adunați împrejurul Alteiței Sale au acum ocaziune de a se rehabilita ei înșiși. Tot astfel dar nici noi nu aveam nevoie de a fi rehabilitați de cineva.

Ca să urmărim dar noi sfatul, pe care dl profesor ni l-a dat, trecem preste toate colțurile „personale” ale întâmpinării și ne mărginim a-l încredința, că presupunerile d-sale sunt lipsite de temei.

Ne-a părut foarte rău, că l-am văzut pe d-sa în societatea unor oameni, a căror importanță o contestă și despre care și însuși ne spune, că fac lucruri neiertate, „ca să se insinue în grația stăpânilor”. Nu această părere de rău ne-a făcut însă să publicăm acel articol: l-am publicat pentru ca să se știe, cum judecă românii în cestiunea întreprinderii literare puse la cale sub protecțiunea viitorului lor monarch și care este atitudinea lor față cu ea.

Și întâmpinarea d-lui Alexandru Roman e cea mai lămurită dovadă, că ei au destule cuvinte de a judeca, precum zicem noi că judecă.

Cu dl Alexandru Roman, ale căruia merite le cunoaștem, și cu dl Iosif Vulcan, pe care de asemenea îl știm ca pe un român bun și om de inimă, cu familia Roman noi nu avem nimic, căci, dacă am fi având, nu am fi vorbit, precum am vorbit.

„Dl Alexandru Roman, - ni s-a zis din mai multe părți, - ca cel mai bătrân și mai cu autoritate dintre cei invitați a lua parte la lucrare, ar fi trebuit să-i convoace pe colaboratorii români, pentru ca ei să dea împreună o declarațiune moti-

vată, că nu pot lua parte la lucrare în condițiunile, în care sunt angajați”.

Noi am răspuns, că dl Roman nu poate să o facă aceasta; nu îl iartă pozițiunea, în care se află, decât poate în urma unei manifestațiuni din partea opiniunii publice române. O manifestațiune în sensul acesta a fost și articolul nostru.

Dl Roman să se informeze acum și să caute a se încredința, dacă este ori nu adevărat ceea ce am zis noi: că d-sa și dl Iosif Vulcan se pun în conflict cu sentimentul public român, dacă alătura cu dl Grigorie Moldován și în condițiunile, în care sunt angajați, mai iau parte la lucrare.

Noi credem că nu trebuie să-și rischeze numele cel bun, rămânând alătura cu un om, care nu ne-a crezut pe noi românii vrednici de osteneala, ce se cere spre a-și păstra stima și iubirea noastră, nu trebuie să-și pună în joc reputațiunea literară între-o lucrare, pe care dimpreună cu oameni ca d-nii Grigorie Moldován și Opreși nu pot să o scoată la capăt bun.

Aceasta e părerea pe care o exprimăm noi: poate că e greșită, dar e împărtășită de totalitatea românilor.

Supărarea d-lui A. Roman e legitimă, nu însă asupra noastră, ci asupra celor ce l-au pus în situațiunea penibilă, în care se află, și dacă noi facem asupra d-sale presiune, ca să ese din această situațiune, e fiindcă și asupra noastră se face presiune, nu din partea d-lui V. Babeș, ci din partea românilor, care îl stimează pe dl Roman și nu-l văd bucuros în situațiunea aceasta.

Dl A. Roman știe mai bine, dacă se cuvine ori nu să cedeze acestei presiuni. Noi suntem convingși, că se va face precum îl vor povățui resoanele de tact politic.

Noi nu avem să-l judecăm, ci să exprimăm numai judecata cercurilor, pe care le reprezentăm.

Ear cât pentru fratele d-sale, dl Iosif Roman, nu noi am zis, că se află pus în lista celor trimiși în deputațiune la Budapesta: se zicea aceasta într-o foaie din Oradea-mare, din care „cineva” ne-a trimis un esemplar. Reproducând știrea din acea foaie, am terminat dând expresiune dorinței ca cei atinși să-i dea publicului informațiuni mai exacte.

Nu este vina noastră, că aceasta nu s-a făcut decât abia acum.

Într-un ziar cotidian, în care se vorbește despre toți și despre toate, se întâmplă adeseori, ca să i se facă cuiva o nedreptate: coloanele

Tribunei sunt deschise pentru toți aceia, care au fost jigniți în ele, și vor să-și iee reparațiune. Ar fi numai de dorit, ca aceia, care cer să le dăm loc în coloanele *Tribunei*, să nu profite de dreptul ce li se cuvine, spre a lovi fie în noi, fie în amicii noștri, care nu le-au făcut nimic.

[de Ioan Slavici]***

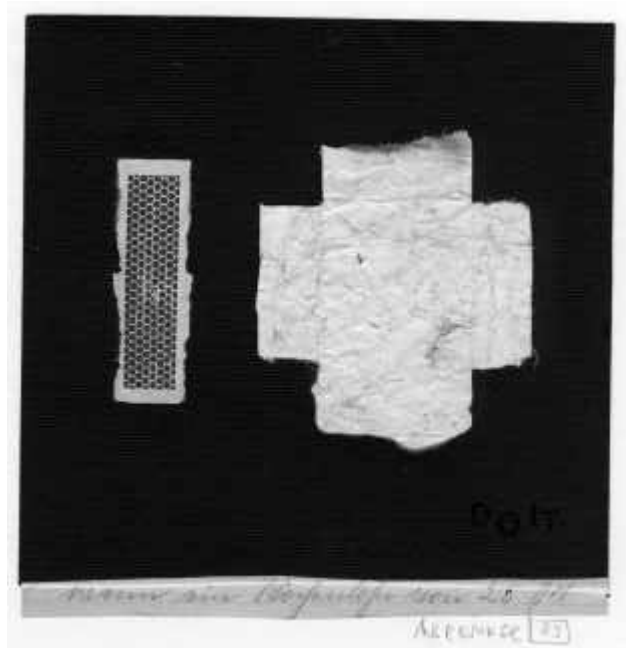
NOTE

* Biblioteca Academiei Române București, Cabinetul manuscrise, Coresp. 110.633.

** *Ibidem*.

*** *Tribuna*, III, nr. 9 din 12/24 ian. 1886, p. 33.

1. D. Vatamaniuc, *Ioan Slavici și lumea prin care a trecut*, Ed. Academiei R.S.R., București, 1968, p. 68.
2. G. Neamțu, *Activitatea parlamentară a lui Al. Roman, 1866 - 1887*, în *Anuarul Institutului de Istorie din Cluj*, XII, 1969.
3. *Federațiunea*, IV, nr. 57 din 26 mai/7 iunie și nr. 58 din 30 mai/11 iunie 1871.
4. Biblioteca Academiei Române, Fond Al. Roman, nr. 110.632. I. Slavici către Al. Roman, Sibiu, 2/14 iulie 1884. Vezi anexa 1.
5. *Az Osztrák-Magyar Monárchia irásban es képekben*.
6. Vezi anexa 1.
7. *Tribuna*, I, nr. 184 din 30 nov./12 dec. 1884, p. 733.
8. *Ibidem*, II, nr. 96 din 28 apr./10 mai 1885, p. 381.
9. *Ibidem*, II, nr. 259 din 12/24 nov. 1885, p. 1033.
10. Arhivele Naționale Române, Direcția Județeană Cluj, Fond personal G. Bariț, nr. 481. Opreși către G. Bariț, Timișoara, 5 oct. 1885.
11. *Tribuna*, II, nr. 262 din 15/27 nov. 1885, p. 1045.
12. *Ibidem*, II, nr. 268 din 23 nov./5 dec. 1885, p. 1071.
13. *Ibidem*, II, nr. 283 din 12/24 dec. 1885, p. 1129.
14. B.A.R., Fondul Al. Roman, nr. 110.633. I. Slavici către Al. Roman, Sibiu, 23 dec. 1885. Cf. Anexa 2.
15. *Ibidem*, Arhiva Al. Roman, I, Ms. 41. Ciorne de articole și scrisori către ziarul *Tribuna*.
16. *Ibidem*.
17. Vezi anexa 2. Pe aceleași argumente merge și articolul de răspuns al lui Ioan Slavici intitulat „Austro-Ungaria descrisă și ilustrată” din *Tribuna*, III, nr. 9 din 12/24 ian. 1886, p. 33. Vezi anexa 3. Subliniem că acest articol nu face parte din bibliografia dată de D. Vatamaniuc în *Ioan Slavici și lumea prin care a trecut*, București, Ed. Academiei R.S.R., 1968.
18. *Tribuna*, III, nr. 7 din 10/22 ian. 1886, p. 26 și nr. 8 din 11/23 ian. 1886.
19. B.A.R., Ms. rom. 1012, f. 7-8. P. Opreși către G. Bariț, Timișoara, 25 ian. 1886.
20. *Tribuna*, III, nr. 13 din 17/29 ian. 1886, p. 51.
21. B.A.R., Arhiva Al. Roman, IV Varia, 1, f. dată.
22. *Tribuna*, IV, nr. 130 din 11/23 iun. 1887, p. 517.
23. Acest articol este în fapt el însuși o extindere a unei cercetări mai vechi: *Din relațiile lui Alexandru Roman cu Ioan Slavici*, în E. Gluck, G. Neamțu, D. Vatamaniuc, *Studii și documente privind activitatea lui Ioan Slavici*, vol. I-II, Univ. Populară, Arad, 1976, p. 15-23. [Litografiat].

Dimineți de vară în Henriville sau Pregătiri de Anul Nou cu câteva analepse

■ Horia Ursu

Pentru Colette și Eric W.

1.

Minus 20o. Piața Carolina. Oamenii și mașinile se strecurau printre nămeți de zăpadă în lumina rece a după-amiezii.

Magazinele de tot felul primeau ultimii cumpărători. Ceasul din turn arăta ora 16.

În case, agitația creștea o dată cu presiunea gazului la aragaze și consumul de apă în băi.

Câțiva cerșetori își spălau mâinile și fețele în zăpadă înainte să primească primele bancnote din noaptea de Revelion. Un adolescent în haine curate mima în fața unei vitrine diverse posturi care, prin grație, puteau stârni mai degrabă admirația decât mila trecătorilor.

– Gândești ca ești Karli Kaplin, mă, Garincea, strigă un bătrân prin hubloul de aerisire al unei sticle de vodcă, o replică în miniatură a rachetei Soiuz 1.

Așezat pe un scaun și îmbrăcat ca un cazac, bătrânul ducea din când în când la buze o sticlă, demult goală, de Stalinskaya.

– Tu să taci, băi, acesta, zise tânărul. Ce știe Ceapaev de Balșoiteatr?

– Tu vorbești, mă? Că, dacă nu eram io, tu și azi credeai că nagan îi grad în armata țarului Nikolai. Ala de l-o belit bolșevicii, cu familie cu tot. Păi, pe vremea mea, se învăța mai multă istorie la film decât la școală.

Se opri din sporovăială. Tânărul se strâmba în vitrină, iar el se simțea obosit și inutil ca o jucărie stricată. Tresări. Lângă sticlă dădea din coadă un câțel fără domiciliu fix. Părinții săi erau la lătrat în Spania, iar el profita de absența lor și hoinărea prin oraș liber și fericit.

Bătrânul închise hubloul și deschise sasu. Potaia năvăli înăuntru și îi sări în brațe. Începu să-l lingă pe obraz mai întâi, apoi pe frunte. Bătrânul se lăsa răsfățat. Chiuia de plăcere. Bucuria lui însă nu interesa pe nimeni. Soarele era tot mai roșu, iar cerul tot mai mov. Zăpada de pe Dealul Crucii se întuneca cu fiecare clipă.

2.

După o oră de încercări, Gheretă trebuia să admită că, într-adevăr, blana îi era strămtă.

– O porți peste ceva subțire, îi sugeră el cu timiditate Zorelei.

– Adică peste furou, cum ar veni, șuieră printre dinți Zorela. Îi venea greu să se recunoască în "dulapul" din oglindă. Nu fusese niciodată sfrijită ca un manechin, dar nici cât o batoză, cum se vedea acum. Deoarece până la Revelion nu avea cum să slăbească, hotărî că urma să-și țină blana de nutrie pe umeri ca pe o pelerină.

– Si când *dansăm*? Întrebă Gheretă cu un alint în voce care nu scăpă Zorelei.

– Vorbești ca un poponar, Gheretă, veni disprețuitoare replica femeii. Când *dansăm*, apăsă bine pe acest cuvânt, tu o să stai pe scaun cu blana în brațe. Să nu-ți fie frig.

Se apropie de oglindă și începu să-și examineze ridurile și mustața abia mijită. Se gândea că, dacă ar fi fost bărbat, ar fi fost un fel de Clark Gable. Gheretă, însă, n-ar fi fost în nici un caz Vivien Leigh

din filmul vieții ei, pe care l-a văzut de trei ori. A citit și romanul: cadou de la Brândușă. Ce carte! Si ce bărbat! Brândușele erau florile ei preferate. Avea și o broșă de ceramică făinuță, de mărimea unei cești chinezești de cafea pe care o purta doar la ocazii. O ocazie ar putea fi și Revelionul ăsta trăznit. Se îndreptă spre baie, presărându-și hainele pe drum. Ascuns sub haina de nutrie, Gheretă plângea de fericire, dar și din pricina mirosului înțepător de naftalină. Zorela era un dar dumnezeiesc pe care, cu siguranță, nu-l merita pe deplin.

3.

Încercă să se așeze fără să facă zgomot, dar nu reuși. Nu doar pentru că scaunul scârțâia oricum, ci și pentru că, distrat cum era, se așezase pe pisică. Mieunatul prelung și dureros al Linei îl trezi pe Coriolan, care deschise mai întâi un ochi nedumerit și morocănos, apoi încă un ochi, ultimul de altfel, vigilent, războinic, amenințător.

Cu acest ochi își privea fiul în timp ce celălalt ochi, ghidat de un CAF emoțional, alerga sub pleoapa coborâtă din nou, după expresia dominante a ochiului vigilent, războinic și amenințător. Când se întoarse la lumină, strălucind cu mândria unui sentiment natural, celălalt ochi strălucea mai puțin și nici nu mai era atât de amenințător, ci gata să cedeze în fața unei atitudini mai pașnice.

Ca să se pună de acord, cei doi ochi se scufundară cu voluptate într-un pahar de vin vechi, lăsându-și stăpânul în beznă, cum se întâmpla pe vremuri cu sala de cinema, când se schimbau bobinele. Sau când se rupeau.

Coriolan duse două degete la gură și nu se opri din fluierat până nu-și redobândi lumina ochilor. Atunci văzu plin de încântare bunătățile. Pentru el Revelionul începuse. După ceasul din turnul Ștefan era ora 19.

La TVR1, nimic sau mai nimic. Pe stradă se auzeau primele plugușoare. Bani pentru urători erau lângă ușă, într-o farfurie de Horezu. "Cocoșul" lui Mischiu abia mai respira sub apăsarea bancnotelor și a monedelor. Inflația nu-l cruța nici pe el. Se consola cu gândul că anul următor funcția de trezorer al familiei Moduna va fi preluată, după principiul rotației cadrelor, de "Pomul vieții", desenul preferat al Martei.

Cocoșul ăsta are ceva de "tisza bolond", îi plăcea ei să spună în limba sa maternă pe care o vorbea tot mai rar. Asculta însă Radio Kossuth și urmărea emisiunile în limba maghiară de pe TVR. Când vor avea și ei antenă parabolică, cum a înțeles că se va întâmpla, va putea urmări și emisiunile de pe Duna TV. Până atunci, însă, va trebui să pună în fiecare farfurie o porție de salată de boeuf făcută cu castraveți murați de casă și cu carne de pui crescut în curte.

Flavius-Tiberius turna vinul în pahare. Coriolan își pregătea discursul de Anul Nou despre starea națiunii.

4.

Tăceau și se priveau și înțelegeau că vor împărți această tăcere cu bucurie și cu recunoștință cât mai aveau de trăit.

Horia Ursu (foto: Feleki István)

5.

Privirile li se întâlniră într-un punct incandescent, o perlă de mărimea unei boabe de ceasla. Aici, gândurile se auzeau și se vedeau, colorate întocmai ca tablourile pictorilor din Școala de la Baia Mare. Chiar și tăcerile aveau, prin urmare, formă plastică. Semănau când cu o stradă din Centrul Vechi al orașului, când cu un peisaj din Teceu sau cu atelierul unui pictor, când cu o natură moartă. Cu totul surprinzătoare era imaginea unui deal roșu ca un mușchi de vită așezat pe zăpadă, pictat de Ziffer.

– Cu un deal ca ăsta va începe primul meu film, anunță solemn Grațian.

– De unde iei tu atâta roșu? întrebă Violeta. Era înspăimântată înainte de a auzi răspunsul, căci Grațian avea soluții pentru orice problemă, așa încât, pentru el, practic, nu existau probleme. Și tocmai acest lucru o înspăimânta.

– De la abator, veni răspunsul prompt și rece ca o ghillotină.

– Cum de la abator?

– Fac o comandă de sânge pentru uz estetic, preciză Grațian, convins că ultimul cuvânt însemna ceva pentru o fată care se pregătea pentru Istoria Artelor.

Violeta începu să rădă. Grațian nici măcar nu tresări. Părea chiar preocupat de soarta primului său film. Violeta continua să rădă în speranța că va atrage în acest fel atenția asupra ei. Abia când râsul său se apropie de strigăt sau de rugă, privirea ironică a lui Grațian se opri asupra ei. Violeta avea ochii întredeschiși. Se arăta și se ascundea. Cum fac și farurile mașinilor noaptea în "faza de întâlnire".

O privire care spunea mai mult decât ea însăși dorea. Violeta abia mai respira în liniștea camerei, în timp ce respirația lui era tot mai sacadată și mai greu de stăpânit. Tăcerea asta jenată, iată un lucru cu care un regizor de film are întotdeauna de furcă.

Când se hotărî să fi lase singuri, Violeta era întinsă pe mochetă, epuizată de o înfruntare care durase prea mult pentru o puștoaică de clasa a XI-a, fie ea la mate-fizică, și pivot în echipa de baschet a liceului.

6.

Își spunea că nu se mai întorcea demult *acasă*, ci doar într-un loc cunoscut, la fel ca străzile, parcurile, muzeele care aparțin în egală măsură tuturor celor ce le străbat sau și le amintesc. Se înstrăinase de casă o dată cu râsul Violetei, legându-se încet, ademenitor, ca un hamac, sub privirea tot mai nesigură a lui Grațian.

Nu-ți trebuiau prea multe cuvinte ca să numești această vibrație abia sesizabilă, această pașnică și tulburătoare, în același timp, undulare a aerului. Și nici un IQ prea înalt ca să înțelegi ce se ascundea sub lectura complice a cărții lui Borges *Moartea și busola*, descoperită de Grațian într-un anticariat din Piața Carolina. Paragrafe, pagini, cuvinte, spații albe chiar erau citite într-un fel care le aprindea privirile și dereglă pulsul.

Într-o zi, gesturile precipitate, mângâierile furisate sau grăbite lăsară loc unei visări dumini-cale. Culcați unul într-altul, savurând contopirea lentă a trupurilor lor, păreau o rachetă de croazieră pe care el o urmărea hipnotizat de strania ei suficiență și îndolență.

Zborul acesta lin a durat vreo trei ani. A urmat o perioadă scurtă de turbulență, apoi o privire goală, umbrită din când în când de amintirea unui cuvânt sau a unui gest. Atât.

Chiar cuvintele se înlanțuiau acum după o altă sintaxă: aspră, brutală, abruptă. Sintaxa reveriei și a aproximării fusese abrogată peste noapte ca o lege vetustă. În locul ei se instalase "la syntaxe de l'éclair", vorba poetului, pusă în slujba unei judecăți sumare și a unei condamnări fără apel.

Din splendida rachetă de croazieră nu mai rămăsese decât un fuselaj de cenușă, cum tot din cenușă părea și trupul Violetei pe care el îl scormonea ca un ciobănesc german în căutarea drogurilor. Din totdeauna, de altfel, Violeta i se înfățișa ca un depozit clandestin de stupefiante din care lua mai întâi ea însăși, înainte de a le oferi și altora.

7.

Se întâlniră în modul cel mai banal cu puțință în Piața Gării.

– Ne îmbrăcăm la Abbie Hoffmann? întrebă ea în loc de salut, după ce îl studiase din cap în picioare: pălăria neagră din fetru, tunica din piele, jeansul decolorat, ghețele înalte, prăfuite, cu inscripția "Insulated" și, nu în ultimul rând, geanta de umăr, model sac de grenade, ref. U. M. 0216 Zalău/1985.

– Dar tu? La Barbara Koster & Adriana Farranda? Replică el amuzat de felul în care fiecare dintre ei făcea trimitere la Grațian, zis Gabriel Ceroni.

Asemănarea celor doi nu era doar fizică, frapantă, ci și, până la un punct, existențială, mai puțin faza militantă a soixante-huitard-ului francez pasionat de Proust, Musil, Dostoievski, Gogol și convertit apoi la yoga, jogging și psihanaliză.

– Nu, acolo mă dezbrăcam doar, veni răspunsul ei, dezinvolt, provocator. Începu să râdă. Râdea și el. Cu ea, totul e ușor: o înmormântare, o naștere, o revoluție. Le privea cu o egală curiozitate. Întocmai cum ar privi o eclipsă totală de soare, o broască țestoasă sau o pictură de Baba ori Ilfoveanu. Cu ochii ei albaștri, cu chipul ei oval și

pistruiat, cu sâni ei mici și rotunzi ca două mingi de tenis pe jumătate îngropate în zgură, cu picioarele ei de 1,20 m (exagera), cu tunsoarea ei à la Rimbaud, cu degetele ei subțiri, uscate și mereu pătate cu tuș, cu toată experiența ei de iubită a lui Grațian și de viitoare emigrantă.

"Experiența" ei, însă, nu era altceva decât instinct, iar misterul ei o uimitoare transparență. Seducea fără să își propună și se lăsa sedusă fără rezistență. Se juca. Trăia.

8.

Toate acestea le vedea doar acum. Dar atunci? Atunci? Atunci vedea profilul de bulldog abulic al fostului său profesor de filosofie, fost lector la Academia Militară. Era ora 11. Cafeneaua gării era aproape pustie. Profesorul își aștepta paharul cu coniac. Răsfoia ziarul local în spatele unei stive de cărți cumpărate pe sub mână de la Lola.

Răspunse cu "Salve!" salutului politicos al fostului său elev, celebru pentru a fi urmat liceul minier când cel mai bun liceu al orașului îi era accesibil fără nici o emoție, după care se întoarse la lectura indiferentă a ziarului local. Cu adevărat îl interesa doar *Mica publicitate*. Pentru că nu era politizată.

Apartamentele se schimbau pe o mașină Dacia 1310 cu îmbunătățiri. Uneori și casele. În acest caz, însă, apărea și mențiunea "plus diferență".

El locuia într-un apartament modest de două camere în zona gării, dar s-ar fi mutat oricând pe Hollosi Simon, să crească un câine, să ude magnolii și să-l citească pe Heidegger.

Știa totul despre filosoful german, dar el însuși nu amintea prin nimic de el. Ca și cum nimic din ce știa sau aflase în ani și ani de cercetări n-ar fi folosit decât redactării unui op imaginar deocamdată, destinat fatalmente uitării și, de aceea poate, mereu amănat.

Privea lumea ca pe un paragraf din *Sein und Zeit*, luminat la intervale regulate de strălucirea mată a coniacului Milcov.

La o masă din apropierea lui, s-a așezat un bărbat însoțit de un copil. Copilul vorbea gesticulând.

– Tată, m-a mușcat un câine, zise băiețelul cu mândrie.

De Abbie Hoffmann
Hoffmann
Page

WIKIMEDIA

– Un câine? Ce fel de câine? Întrebă speriat tatăl.

– Unul vaccinat, îl liniști băiețelul.

– De unde știi? întrebă tatăl deloc liniștit.

– Așa arăta, zise băiețelul, dus pe gânduri, absent, visător.

Profesorul încă mai citea ultima pagină în căutarea unui schimb favorabil sau, cel puțin, a unei posibile adrese atrăgătoare.

El se bucura de ceașca sa cu nes și admira reproducerea după Klimt de pe coperta *Omului fără însușiri*, tradus în franceză de Philippe Jaccottet. Jacheta neagră a cărții lui Kundera, sumbră, îi displăcea.

Pachetul fusese pus la poștă în Aarhus în urmă cu o lună. Bine că a ajuns. Cafea n-ați primit, constată cu năduf funcționara de la colete externe. Se pare că nu, zise el cu o falsă părere de rău. Știa însă că la gară va bea un nes. Ceea ce și făcea. Citiți degeaba, dacă nu beți o cafea ca lumea, zise funcționara și îl puse să semneze un borderou.

Ar fi fost o dimineață obișnuită, dacă nu ar fi fost explozia. Barmanul de la *Solferino* a scăpat goiul din mână; chelnerița a călcat strâmb și a căzut în brațele vânzătorului de lozuri; mulți s-au trântit care pe unde, cu fața la pământ; din WC-ul gării au ieșit în grabă câțiva cetățeni îmbrăcați sumar; șeful postului de miliție TF s-a baricadat în sediu împreună cu cei doi subordonați ai săi, iar restul călătorilor au rămas nemișcați printre bagaje, gata să primească și o a doua explozie, ultima, nimicitoare.

Stolul de grauri ce-și luase zborul în zona silozurilor de porumb fălăia din aripi undeva departe, plutea, mai bine zis, ca o lună neagră deasupra viilor.

Sfârșitul era aproape și scâldea lumea într-o lumină de o intensitate neobișnuită pentru luna august. Călugărul care aduna bani pentru construirea unei biserici undeva în Moldova își făcea monetarul printre cruci și mătâni ca să poată da socoteală, la o adică, de fiecare bănuț; în vreme ce șinele de cale ferată se înălțau drept în sus, trăgând și traversese după ele, arătând tuturor calea, precum Scara lui Iacov.

A doua explozie n-a mai venit, însă, așa că lumea își recăpătă pulsul normal și respirația firească. Doar un ceferist de la revizie a rămas cu nasul în țărână chiar și după ce în jurul său se făcuse un cerc destul de mare de curioși: omul mângâia ca pe un sân de femeie roata dezumflată a unei Dacii roșii cu cinci viteze și frână servo, parcată regulamentar la câțiva pași de sediul miliției.

Intr-un târziu, apăru și șeful. Călca rar, apăsat, cu mâna la pistol, mirosind a transpirație, după ce cântărise îndelung situația, aparent calmă, dar capabilă oricând să le joace o festă. Mirosul înțepător de transpirație împărți pe loc lumea în două. De emoție și respect, unii abia mai respirau.

La vederea șefului de post, ceferistul se ridică sprinten, ca pe vremuri la exercițiile de culcat-sculat executate cu talent pe unde se nimerea în curtea unității militare care îl făcuse bărbat.

Șeful de post se opri în fața mașinii, dilatată parcă din pricina căldurii ălcia nelumești. Își dădu chipiul pe ceafă, dădu ocol mașinii, apoi se opri lângă roata pleostită. Se uită în sus. Se uită la roată. Iar se uită în sus. Iar se uită la roată. Mai făcu de câteva ori mișcările astea, urmat întocmai de cei din jur, toți în căutarea unei explicații.

După o tăcere îndelungată, se auzi năucitoare întrebarea șefului: Cum, p... mă-sii?

→

Și dacă nimeni nu găsi un răspuns la această întrebare ceferistul de la revizie găsi în schimb o formulă consolatoare: Bine că n-o fo' explozie pă față, don șef! Chiar așa, îndrăzni un altul. Sunteți un om norocos, don șef! V-o ferit Dumnezeu de explozie mai ales pă față. Îi mai greu de redresat, zise altul, om cu experiență, după cum dădea din cap. Să nu mai punem la socoteală ce s-ar fi întâmplat dacă venea cineva din față ori din spate, încheie ceferistul de la revizie.

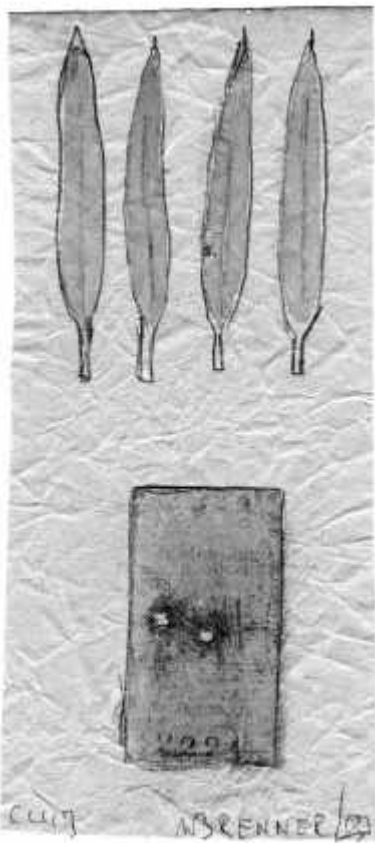
Șeful zâmbi. Părea fericit. Oamenii știa aveau dreptate: era un om norocos, dar roata trebuia cercetată cu competență de criminaliști. De aceea, va lucra cu mânuși. Ordonă cu tot respectul împrăștierea, apoi scoase cricul și roata de rezervă. Tot nu făcuse niciodată operațiunea asta, iar până să iasă din schimb mai erau câteva ore. Între timp, căldura se va mai domoli și ea. Doar atât, căci despre ploaie nici nu putea fi vorba. Știa asta de la Duna TV. Buletinul lor meteo umbla și aici. Chiar mai bine decât ăla de la TVR. Le urmărea pe amândouă, dar preț puna mai ales pe ce ziceau ungruii, pentru căci el nu era șovin.

9.

Ea apăru ca din senin, ca un ecou îndepărtat al exploziei. Ba chiar ca o cauză obscură a ei, în fața căreia chiar șeful de post se fâstăci, dată fiind lungimea picioarelor arătării pe care le admira visător în timpul orelor de serviciu.

Cu așa picioare, chestia cu spațiul vital ți se pare de înțeles, își spuse el în timp ce se chinuia să pună cricul: Taie aerul ca un Panzer!

Mai greu de înțeles era mirosul de praf de pușcă ce nu se dădea dus nici în ruptul capului. Cineva îi pusese gând rău și cei din jurul său știau asta și se bucurau. Începu să-și numere în gând dușmanii. Când ajunse la treizeci renunță: îl ura tot cartierul. Dar, chiar de aceea, se simțea folositor, important și superior unei mulțimi necioplite care

bea cafea cu năut, bere călăie și acră și mânca „tacă-muri” de pui ori capete de porci. Începu să scoată șuruburile roții avariate cu graba cu care ar fi deschiat nasturii jeansului care plesnea pe fesele „parașutei” ce tocmai trecuse pe lângă el fără să-l ia în seamă. Nepăsarea ei îl întârâta, dar îl și ajuta să termine mai repede ce tocmai începuse.

Parcă aș viola roata, Doamne apără și păzește, își zise el când trebui să admită că trupul îi era năpădit de un val de căldură care nu avea nici o legătură cu soarele ăsta beteag de saturnism. O boală care te poate lăsa fără dinți și fără urmași, dacă nu te grăbești să dai cu bulanul în populație. Cam asta scria și pe bilețelul pe care îl descoperise sub roată. Semnat Nutzy și Rudy.

– Nu anunțați procuratura, don șef? întrebă un subordonat venit în ajutor.

– Și de ce s-o anunț? Avem vreme, Iovane.

– A fost o tentativă de atentat, don șef.

– Ce tentativă, Iovane?

– De răsturnare a Regimului...

– Hai, măi, Iovane... Nu de Regim îi vorba aici, ci de mine.

– De dumneavoastră? Păi cine să vă răstoarne, don șef, ca pe un Regim?

– Alea de nu mai vreau eu să le răstorn, zise șeful dus pe gânduri. Oricât de greu îi venea, se hotărî să pună la bătaie ultimele prezervative cehești pe care le mai avea în ștoc, căci cu Rudy nu era de glumit, mai ales când era vorba de Nutzy, fosta sa iubită, actualmente doar bună prietenă.

E bine să se știe că o regulează și miliția, nu numai golani și persoane fizice, cum se mai spune. Pentru prestigiu' ei! Asta era părerea lui Rudy, de care trebuia să țină cont. Astfel... în primăvară un ofițer de securitate sărise cât de bine în aer cu Dacia lui cu tot. Lot de export. Spectacolul a fost pe măsura funcției și a gradului. Ca și înmormântarea, de altfel, urmată de prima ediție a balului *Schimbarea la față* (a *României*, cum scrisese cineva cu ruj de buze pe afiș), căci totul se întâmplase pe 6 August. Mulțime de norod, cu bucurie în suflet, s-a adunat și la înmormântare și la bal, corect îmbrăcată în negru. S-a dansat întruna pe *Final Countdown* al lui *Europe*. Dimineața, doisprezece dintre ei n-au mai ajuns acasă. Când au putut fi văzuți din nou pe străzi, arătau de parcă ar fi dansat fără întrerupere cine știe câte zile, așa ca în filmul *Și ciii se împușcă, nu-i așa?*

Se târau de ici-colo și nu se îndemneau la vorbă. Aveau ochii roșii și umflați ca niște ouă de Paști împistrite, puse în cuiburi de lavandă. O frumusețe! Seara, când se lua curentul, și se lua în

fiecare seară, ochii le străluciau în întuneric precum mira televizoarelor color, vândute pe liste de așteptare, la care lumea se uita cu respirația tăiată.

Apoi, au început să moară pe rând. N-a scăpat nici unul. Primul a fost Deac, miner și poet.

Semăna cu James Coburn din *Cei șapte magnifici*. Citea literatură bună și scria poezie. Celibatar. A lăsat după el trei manuscrise de poezii și câteva LP-uri: Jimi Hendrix, cu *Machine-gun*, Beatles, *Abbey Road*, Led Zeppelin cu *Communication Breakdown*, Pink Floyd, *Dark Side of the Moon* și Phoenix, *Cantafabule*. Ceilalți, doar neveste și copii.

10.

Acum însă nimeni nu se gândea la moarte. Violeta, cel mai puțin. Merga să înoate la baraj. Poate vîi și tu, a zis ea ca într-o doară. În ținuta asta de campanie? întrebă el. De ce nu? zise ea. A acceptat invitația, uitând că nu avea costum de baie. Nici ea nu avea, dar lucrul ăsta nu o îngrijora deloc. Știa un loc ferit, greu accesibil, unde costumul de baie era un moft. Apoi, studenții de la Arte erau obișnuți cu nudurile și cu nudismul.

Drumul spre acel loc, numit de ea golf, trecea prin pădure, printre ferigi și ciuperci. Călca rar. Nu părea grăbită. Avea timp să privească în jur și să verifice dacă toate erau la locul lor, cum face tot omul când se întoarce acasă sau într-un loc cunoscut.

Nici el nu era grăbit, doar incomodat de pălărie, amenințată din când în când de crengi prea joase. Tunica din piele era la adăpost în sacul de umăr. A scăpat de ea chiar în autobuz. Se pregătea să o îngheste în sac peste Ulrich, Agathe, Diotima, Thomas, Tereza, Sabina și ceilalți, pe care avea să îi descopere cu o uimire egalată doar de limpezimea cerului sau aroma sângelui, cum ar fi spus, cu sarcasmul-i cunoscut, Grațian, când o auzi pe Violeta strigând: Stai, că nu-i propoz de garajist! Îi luă haina din mâini și, după ce o împătură cu grijă, o puse la locul potrivit, fără să agreseze vreun personaj. Asta ca să nu o porți creponată, zise ea, mulțumită de propria-i îndemănare.

În secunda următoare, privea prin geamul prăfuit, cu o curiozitate tristă, instalațiile lugubre ale fabricii de acumuloare. Din pricina plumbului, fagi, carpenii și castanii comestibili rugineau mai repede decât ar fi trebuit. La fel și oamenii.

(Fragment de roman)

■ Pavel Păduraru

Cei doi copii ai noștri cărora tu
le-ai interzis să se nască

Crezi că vreau să te cumpăr cu 2 lei
să-ți însămânțez un buchet de lalele
să-ți las drept cadou un copil
pe care voi insista să-l cheme "copilul nostru"
și să plec.

Picioarele tale care te lauzi că nu-s chiar
drepte
să fie ca două rigle care-mi măsoară spinarea,
burta ta care crește fără să știe de ce
să scadă în fața mea în semn de groază pentru
urmași
ca limba vrabiei ce a rămas în paza Omului
Gras.

Iar dimineața care ne va alinia obosiți
în coloana despărțirii nu va costa nici un leu
sau leala pentru că atunci vor plânge disperați
cei doi copii ai noștri cărora tu
le-ai interzis să se nască.

plânge
întreab-o de ce plânge

figura care îți îmbală degetele
râde de tine
cu Papa Ioan Paul al II-lea
și-l întreabă ce mai zice despre
ecumenismul care
aidoma unui limbric
altoit se vrea șef al universului
în care trăiesc eu cu amicii mei

care m-au vândut pe o vodcă
foarte rusească

plânge
întreab-o de ce plânge
și-ți va răspunde

motan
cățel
sau vrabie

Omul cel Gras

A venit să mă vadă
Omul cel Gras
și a picat
în prag,
adormind.

Nu te teme de ușă
mi-am zis -
ea este ca o femeie
amețită
ca o ruptură de sac
ca un om gras.

Te iubește Omul cel Gras
mai mult decât mine
te iubește roșu
pe drum

te iubește galben
ca eclipsa
în pat

te iubește albastru
ca pe o națiune.

Se deșteaptă Omul cel Gras
șterge pragul
și-mi admiră ușa
ca o ruptură de sac
ca un om gras.

Cunoștință

Bătrâna Doamnă
la baie
își curăță săpunul cu picioarele
mișcătoare
ca roțile bicicletei
și sărută soarele
cu vârful nasului
ce nu-i mai curge după ce-a fost
la medicul de curățat tălpile.

Omul cel Gras îi arată dinții Bătrânei
Doamne
și gesticulează din cap ca o boală neagră.

Bătrâna Doamnă
își numără
cârlionții rețezați
cu palma
în poziție de yoghin
și intră în stolul
de grauri ce zboară
zilnic și fără odihnă
pentru cel
care s-a numit Ilici.

Bătrâna Doamnă îi arată degetul Omului
Gras

ex abrupto

Nouă să nu ne explici,
nouă să ne spui... de ce ?

■ Radu Țuculescu

(Această replică genială mi-a azvîrlit-o, în față,
un tovarăș, mai mare peste alți tovarășii de la fosta
județeană de partid unic, în anul 1985, când
Studioul de Radio Cluj fu desființat, în plină zi
de ianuarie, printr-un simplu telefon. Timp de
cîteva luni, am tot refuzat posturile oferite de
respectivul tovarăș, care avea ordin să ne
împrăștie din clădire cât mai repede. Când mi-am
exprimat dorința de a cînta la vioară – pe stat de
plată – respectivul tovarăș era...să crape de ris,
după care a lansat replica...)

Deci...să vă spun, stimați cititori ai revistei
Tribuna, de ce...această rubrică? Voi folosi cuvinte
simple, clare, facile, pe-nțelesul tuturor...Era vară,

era cald. Mă aflam pe „platforma” Fortuna, cu
prietenui mei Niță. Beam bere. Brună, evident.
Și pâlăvrăgeam (flecăream, sporovăiam,
trăncăneam, voroaveam, limbuțeam...) Cu pri-
etenul meu Niță mi-e imposibil să mă cert, cu
toate străduințele mele. Fiind o fire colerico-
melancolică, mă aprind repede. Mereu sînt
nemulțumit, ba de una, ba de alta. În țara asta sînt
atîtea prilejuri de „nemulțumire”, încît nu-i de
mirare. Și după ce-am tot „combătut” pe diverse
teme, preț de o jumătate de butoi de bere, pri-
etenul meu Niță mi-a spus, în stilul său franc
(deschis, direct, fățuș, sincer...) că decît să tot critic
atîta, decît să mă tot vait atîta, decît să tot deplîng

atîta soarta crudă a românilor (nu de pretutîin-
deni...), decît să fac toate astea pe „platforma”
Fortuna, mai bine aș ține o rubrică la revista
Tribuna, că acum te poți exprima liber și-n scris.
Hă-hă!! Am strîmbat din nas, dar el n-a dat
importanță strămbăturii mele și, insidios, mi-a
sugerat titlul *Ex abrupto*. Atît de mult mi-a plăcut
încît am acceptat, pe loc, promițîndu-i primul
text pe a doua zi...A trecut vara, a trecut și toam-
na, și a venit iarna, de astă dată nu pe neașteptate.
Și, brusc, m-am hotărît să încep anul cu dreptul
și să mă țin de promisiunea făcută...De ce? Nu
pot da explicații. O mărturisesc simplu, firesc,
natural, spontan, nesilit, nonșalant...Ori, poate,
din cauza prietenului Niță care a folosit cuvîntul
abrupt. Și, știți cu toții, el mai înseamnă drept,
oblu, pieptuș, pieziș, perpendicular, prăpăstios...!

Speranța salvării și laleaua puritană

■ Marius Jucan

În drum spre Lumea Nouă, primii puritani, se știe prea bine, și-au botezat nava cu un sugestiv nume poetic: „floare de mai”.

Dacă am face o comparație între diverse alte denumiri date unor acțiuni oarecum similare, expediții, călătorii geografice, „coduri de operațiuni” ale unor comandouri militare, călătoria micii comunități religioase spre o altă lume, (grupul inițial număra doar câteva zeci de persoane), ar putea desemna un demers destinal în chiar ascunderea intenției de victorie și realizarea unui pact între cer și pământ ai cărui termeni erau puși sub protecția aceluși nume inocent. Secretul transformării victorioase a destinului stătea pîtit în inocența florii, vizibil doar pentru cei ce aveau exercițiul voluntarismului calvin, la fel ca și voința de a învinge teama persecuției și spaima de pustul exilului, prin încordarea speranței în credință. Floarea de mai nu era totuși orice floare, ci laleaua (în engleză lălea, *tulip*, de fapt acronimul celor cinci puncte tari ale sinodului de la Dort din Germania, 1618/1619, care consfințeau fără drept de apel tezele calvine). Un rol dinainte stabilit, precum cel al florii care „leagă rod” în mai, le era, credeau puritanii, acordat de grația divină. O grație ce le cerea în schimb, prin comandamentele ei severe să nu deconspire alegerea salvării, și promitea să modeleze viața celor ce o urmau după „modelul milei creștine”, dar și după cel al muncii neîncetate în spațiul comunității, (*industriousness*) ca și în cel al interiorității, (rugăciunea, meditația, autoexaminarea). Când mai târziu, după mai bine de o jumătate de secol, adversarii calvinismului din Anglia, deși, printre care lordul de Shaftesbury² cereau credinței creștine să se dezbare de pintenul voinței care deturna religia creștină de la experiența plenitudinii și sublimului, zilele puritanismului radical începeau să fie numărate.

Cu toate acestea, cum va observa Max Weber, căutând un model de explicare a capitalismului care să nu fie marxian, ascetismul puritan se insinuase deja de mai bine de două secole în edificiul societății protestante, în ceea ce a apărut gânditorului german ca „ascetism al profesiei” (joc de sensuri al germanului *Beruf*, vocație și profesie). Ideea că reforma protestantă a produs o „revoluție” față de evoluțiile capitalismului din celelalte țări ale Europei Occidentale nu poate fi, chiar în pofida unor corecții necesare după timpul scurs de la enunțarea tezei, infirmată. Dar, desigur, nu doar confesiunea protestantă trebuie făcută responsabilă pentru marea înflorire economică care a dus în Anglia, de pildă, la prima revoluție industrială. Alte desfășurări ale sensului „desvrăjirii”, combinate cu tendințe de „revrăjire” (pietismul și iluminările spirituale în America, *the great awakenings*), emanciparea de calvinism a deștilor, apariția metodismului, evangelicalismului, modelarea unei strategii de autogovernare în ceea ce s-a dovedit a fi societatea civilă, iar la nivelul individului, o gentrificare liberală (modelul gentleman-ului, și clasei de mijloc) au creat conținutul distinct al modernității acestei lumi. O lume ai cărei intelectuali, de la Edmund Burke la Thomas Jefferson, a fost lipsită de orice

entuziasm pentru radicalisme sociale și naționale (revoluția franceză, revoluțiile de la 1848). Repercusiunile majore ale industrialismului în America, vârful maxim al modelului capitalist clasic din secolul trecut, „fordismul” american, au dus la globalizarea meritocrației. Salvarea nu mai este ca pentru primii puritani scena (în sensul de „văz al lumii”) travaliului credinței, ci devine credința în libertatea muncii și a salvării prin mobilitatea socială garantată de acumularea de profit. Salvarea mai păstrează la începuturile societății de consum o rețineră relativă a dorinței de gratificare, care dar aceasta va fi părăsită în anghrenajul fabricării consumului generalizat. Artificialitatea dorințelor de consum ca *instrăinare* de sensul originar al salvării, este pregnantă în conflictul deschis între modelul liberal al lumii occidentale și cerințele democrației ca democratizare.

Am făcut această mică incursiune în teritoriul secularizării pentru a ne feri de vulgata despre bogăție, bogăți și îmbogățire, subliniind că practica secularizării are în vizor importanta chestiune a excelenței umane prin muncă. Urmând explicația weberiană, care nu este însă unică, legătura între credința religioasă și acțiune, aici muncă, este confirmată în amănarea culegerii roadelor belșugului, acumularea și reduplicarea acestora prin investire. Amânarea gratificării nu este particulară modelului cultural calvin, după cum arată Sombart, amânarea gratificării este manifestarea unei etici religioase a muncii care cere restricționarea „plăcerii de a trăi” pentru a nu de-natura umanitatea omului. Adică de

BLUE

RED

a-i păstra „natura” de creatură a unei entități divine, complet ascunse în inefabilitatea sa. Ori tocmai apărătorii de ieri și de azi ai naturii umane, ca manifestarea a adevărului etern al umanității din om, au protestat și protestează împotriva consecințelor consumeriste artificiale, a unei de-evaluări a umanității omului prin bogăție, îmbogățire, ca emergență de noi ierarhii ale puterii. Pe de altă parte însă, avantajele unui confort tehnologic și social nu pot fi negate, deși contradicția dintre decența vieții, confort și luxul oligarhic nu poate fi trecută cu vederea. Întrebarea *ce merit* poate fi justificat în noua segregare produsă în epoca consumeristă este una capitală. Care este noul merit al salvării ca despărțire de lumea veche, din moment ce meritul credinței în Dumnezeu e la amurg? Dacă admitem că etica consumeristă este suverană azi, admitem că ea produce în aparenta nivelare consumeristă o divizare drastică între o minimă a consumului și o maximă a sa, între cei ce muncesc pentru un consum minimal al supraviețuirii, decență, eventual confort, și cei ce muncesc dirijând la minimum consumul celorlalți, pentru a-și asigura suveranitatea în ierarhia celor ce consumă, lux oligarhic. Salvarea prin muncă a celor dinți este diferită, antagonică, de cea reprezentată de cel de al doilea grup. Desigur, am folosit o lectură alegorică a masei de consumeriști, asemănând-o pentru un moment cu masa de credincioși, toți uniți sub o singură credință, munca. Munca credinței (travaliul rugăciunii, meditației, auto-examinării) și credința în muncă (travaliul acumulării), s-au învecinat doar pentru un moment în orizontul salvării. Urmează diferențele dramatice, căci dacă bogăția este la început expresia virtuții, a fi bogat, a acumula bogăție devine apoi virtute suverană, transformându-l pe cel bogat într-un fel de înger al salvării, care trebuie venerat, super-eroul lumii contemporane³, omul care și-a „salvat” umanitatea de cea a semenilor săi, cu care seamănă din ce în ce puțin. Umanitatea sa obscurizează umanitatea celor săraci, în sensul că aceștia contează doar pentru a ilustra eșecul de a fi om. Sărăcia nu e o virtute. În aceeași alegorie a desvrăjirii, dacă Noe și Lot au primit mesajul salvării lor și familiilor lor, ca despărțire de ceilalți semeni ai lor, care trebuiau pedepsiți, noii Noe și Lot s-au despărțit de mult de cei care continuă să trăiască în promiscuitatea sărăciei, fiind pedepsiți pentru obstinția lor de a produce scenarii de salvare imposibil de realizat.

Note:

1. În engleză, *TULIP*, Total Depravity, Unconditional Election, Limited Atonement, Irresistible Grace, Perseverance of the Saints
2. Contribuția lui Shaftesbury, *Inquiry concerning Virtue or Merit*, 1699. Importanța lui Shaftesbury și a deștilor britanici în J.B. Schneewind, *Inventarea autonomiei. O istorie a filosofiei morale moderne*, Polirom, 200.
3. Winfried Fluck, *What is Wrong About Being Rich? The Representation of Wealth in American Culture*, *Comparative American Studies*, vol. 1 (1), pp 5-79, 200.

Un urmaș al lui I.L. Caragiale

■ Ion Cristofor

Constituit în baza ideologiei sioniste, susținută de lideri religioși și laici cu fer-voare, cu admirabil patriotism, cu eforturi ce au dus, după îndelungi stăruințe, la refacerea statutului și la repatrierea evreilor răspândiți în întreaga lume, Israelul oferă o realitate lingvistică generoasă, de veritabil Babilon al lumii moderne. Cei mai mulți dintre "olimi" păstrează legăturile cu vechile culturi în care s-au format, chiar dacă identitatea evreiască trece, cum e și firesc, în prim-plan. Integrarea noilor veniți e imediată, deși dificultățile de adaptare nu sunt puține. Farmecul și originalitatea acestei țări constă, în fond, și în perpetuarea unor micro-culturi (rusească, poloneză, românească etc.), Israelul având vocația de a păstra legăturile culturale cu țările din care evreii sunt originari.

Desigur, uniformizarea lingvistică și culturală e un deziderat firesc al acestei țări democratice (singura din regiune), situată într-o zonă tensio-nată a globului, cu dușmani statornici și lipsiți de scrupule. Un tablou caleidoscopic al unei realități dominate de multilingvism e schițat, într-o modalitate plină de umor, de Petre Cioclu în *Balada noului venit din România*, apărută în *Viața noastră*, cunoscuta publicație de limba română din Israel:

*Apoi afli treburi multe,
Încurcate sau oculte...
Cum e cu Ierusalimul,
Unic, străvechi, divinul...
Plin de epoci zburcimate
Și de gloriei reînviată;
Plin de ziduri și morminte;
Milenare, foarte sfinte;
Plin de mănăstiri, biserici,
Cu sfinți mulți, slujiiți de clerici,
Plin de temple, ieșivoturi,
Rabini, cantori și chivoturi;
Plini de mândre minarete,
Cu imami citind versete;
Plin de oameni cu credință,
Sau cercetători în știință;
Super-credincioși, atei
Așchenazi, calvini, evrei,
Ortodocși și metodști,
Sfaradim și fataliști,
Șarlatani, mormoni, sectanți,
Comuniști și protestanți,
Etiopieni, baptiști,
Franciscani, idealști
Iezuiți, brahmani sau laici,
Reformați, masoni, mozaici,
Luterani și sioniști,
Papistași și talmudiști
Înțelepți sau impostori,
Cământari, uzurpatori...
Trec pe străzi, se întâlnesc,
Se desfid, se dușmănesc,
Se ignoră, se admiră...*

Diversitatea culturală israeliană e bine sur-prinsă de baladistul improvizat, cu atât mai mult cu cât urmașul lui Topârceanu nu e evreu sadea. Proza sa conservă de altfel numeroși termeni din ivrit (*kibut, olimi, hamuda, Cașer le Pesah, clitar, ole hadaș, agurot, Bar-Mitzva, chipa, mazuze, cașrut* etc.), unii intraductibili, ceea ce-i asigură o culoare

locală plină de farmec. Născut la Ungheni, în Basarabia, la 11 februarie 1928, din părinți ortodocși, prozatorul Petre Cioclu a studiat științele economice, domeniu în care se va impune, mai târziu, ca remarcabil specialist, publicând peste 200 de articole în diverse publicații de specialitate sau cotidiene. Cum tatăl său era telefonist la poștă, tânărul basarabean își va face studiile primare în localități situate în aproape toate provinciile țării, pe unde părintele său era detașat. Dacă prima clasă o face la școala din Ungheni-Târg, anul următor îl găsește tocmai în celălalt capăt de țară, la Săvărsin, lângă Arad. Clasa a treia primară și-o termină la Cernăuți. În anul următor familia sa revine în Basarabia, elevul studiind la școala din Bisericiani (Bălți), pen-tru ca în clasa a cincea să se mute la Iași. Apoi va absolvi alte două clase primare la Năsăud, unde s-ar părea că vor prinde, în sfârșit, rădăcini. Dar drama cedării Ardealului de Nord îi obligă familia să se refugieze la Iași, pentru a se stabili după o lună, de astă dată definitiv, la București. Durerose, aceste peregrinări îl vor familiariza pe tânărul Petre Cioclu cu realitățile lingvistice din aproape toate provinciile românești, cu medii și psihologii diferite, pe care le observă cu pasiune încă de pe acum. În capitală, viitorul scriitor se înscrie la Liceul industrial nr. 1 - Polizu, pe care-l absolvă cu brio în 1948. Între 1962-1968 își va desăvârși studiile de științe economice, lucrând în acest domeniu până în 1985.

Pasionat epigramist, devine membru al Clubului "Cincinat Pavelescu" și al Cenaclului umoriștilor "Tudor Mușatescu" din București. Mai ales la Clubul epigramiștilor va fi întâmpinat, după cum relatează un prieten al scriitorului, epi-gramistul Gheorghe Penciu, de

o adevărată explozie: un Cioclu printre epigramiști. Atât mai lăpșea ca să fie decorul complet și poantele, ade-vărate petarde, au început să facă explozie în jurul ace-stui nou adept al lui Apolo. Răspunsul lui a fost percu-tant și suficient de condimentat, ca să pună pe cei avizați pe gânduri, căci iată cum îi primește epigramistul de până mai ieri:

*Din prima zi, ca la un semn
M-ați înțepat cu mic, cu mare,
Voi fi și eu, promit solemn,
La fel de prompt... la-normântare.*

Om cu replică imediată și cu indiscutabil ta-lent de umorist, Petre Cioclu nu va persevera prea mult în direcția epigramei, pe care o va practica doar ocazional. În 1985, exasperat de atmosfera unei dictaturi ce impune în țară spectrul foametei și al supravegherii continue, emigrează cu soția, Rebeca, în Israel, dorind să ofere celor două fiice (Camelia și Alina) alte posibilități de afirmare. În țara de adopție, va mai lucra în profesione timp de șapte ani, la Haifa și apoi la Acco, până în 1993. Deși a activat în țară ca membru în Clubul epigramiștilor "Cincinat Pavelescu", fiind menționat în unele antologii și culegeri, adevărata sa activitate scriitoricească se desfășoară în Israel. Revistele de limbă română de acolo, *Orient Expres, Revista mea* și *Minimum* (condusă de repu-tatul Al. Miroduan), îi publică frecvent proze scurte, satirice și umoristice. Va debuta în țară cu

volumul de proză satirică intitulat *Mâna cu cinci degete*, apărut la Editura Diogene S. (Buftea, 1999). Succesul repurtat de Petre Cioclu în medi-ile culturale evreiești confirmă nu numai talentul scriitorului, ci infirmă și o prejudecată teoretizată de Salcia Landman, aceea că statul Israel nu mai fabrică bancuri. Witzul evreiesc ar ține de dome-niul trecutului, în opinia aceleași cercetătoare, Israelul nefiind interesat să dezvolte arme ale umorului, când poate "lupta, ca toți ceilalți, cu arme autentice". Pe bună dreptate, criticul Marian Popa refuză prezumția, afirmând că "umorul evreiesc n-are cum să dispară". Dovadă e și faptul că proza umoristică a lui Petre Cioclu, român sadea la origine, e apreciată cum se cuvine.

Prozatorul aberdează el însuși problema umorului în povestirea *Baremul*, în care "A., umorist consacrat, și X., umorist închipuit" con-versează, în avionul care-i duce la București, despre pretinsa dispariție a umorului israelian. Povestirea ne dezvăluie în primul dintre cele două personaje un alter-ego al scriitorului, caustic cu precauție, așgând o ironie binevoitoare, un veșnic surâs malițios în colțul gurii.

Povestirile și schițele lui Petre Cioclu din volumul *Cu tâlpile pe jar* (2003) ne descoperă un scriitor prezent el însuși în narațiune prin adoptarea persoanei întâi, ceea ce indică o partici-pare afectivă la întâmplările pe care le istorisește cu prefăcută obiectivitate. Dar cu cât autorul adoptă un ton mai detașat, fără reacții subiective, cu atât mai reușite sunt efectele scenariului său ironic. Chiar și când scrie despre el însuși, Petre Cioclu dă dovadă de o vervă umoristică de zile mari, ca în schița *Confesiunile unui Cioclu*:

La telefon, uneori, după ce mă recomand: "Ai e Cioclu", oamenii izbucnesc iritați:

- Care cioclu? N-am nevoie, domnule, de nici un cioclu, vezi-ți de meserie la alții!

Intenția mea de a scoate un volum de proză scurtă a dat prilej unor prieteni de a fi zeflemitori. Unul mi-a zis cu o seriozitate care ascundea invidie:

- Tu ești interesant și original ca Cioclu, de ce te-aventurezi să devii scriitor?

Un altul, mai puțin subtil, mi-a trântit-o:

- S-ar putea ca, după difuzarea cărții tale, să tre-buiască să te spetești ca să îngropi pe toți cei care vor fi comisi imprudența de a-ți fi citit proza.

Excelent mânuitor al limbii române, ca mulți dintre confrății săi din Israel, Petre Cioclu nu prinde în insectarul său ironic doar atitudini sau trăsături de caracter, ci și ticuri verbale. Umoristul arată cu degetul spre ridicolul unor construcții lingvistice aberante, spre automatisme ce trădează vidul de gândire. Cu o minuție ce atestă o impresionantă capacitate de observare a fenomenelor limbii, prozatorul colecționează tot soiul de ticuri verbale, compunând o excelentă povestire, *Chițibușarul*, în care viața cuplului e tensionată de discuția asupra problemelor de limbă. De altfel, personajele sale au un enorm apetit pentru pâlăvrăgeală. Eroii acestor veritabile turnire verbale sunt, în general, femeile, ca în povestirea *Care pe care*. Savuroasa istorie surprinde două pasagere din trenul spre Acco, ce întrețin o conversație despre pisici pe care n-o întrerupe decât coborârea uneia dintre combatante. Psihologia feminină e excelent radiografiată în povestiri precum *Cuscrele*, *Mână în mână* sau *Cu tâlpile pe jar*. Poate cea mai realizată dintre prozele lui Petre Cioclu, *Cu tâlpile pe jar* pune față în față,

la mormântul soțului decedat, pe soția și pe îndurerata amantă a acestuia. Un ochi indiscret aruncă prozatorul în meandrele sufletului feminin și în povestirea *Matrimoniale*, în care femeia ce a dat un anunț la o rubrică matrimonială e surprinsă în timp ce-și face cosmetica, încercând să îndepărteze unele defecțiuni ale fizicului ruinat. Privirea e aici acidulată de o ironie binevoitoare, ce apelează la complicitatea de cunoscător a cititorului.

Ca întotdeauna, prozatorul își privește personajele cu ironie, dar și cu netăgăduită simpatie. Adeseori, râde el însuși, aluziv, ca în povestirile *Necunoscuta*, *Placa de faianță*, *Estera se mărită* și altele. Într-o complicitate subînțeleasă cu prezumtivul său cititor, face adesea cu ochiul, cum stă bine unui observator inteligent al vieții, căruia postura de moralist acru și neiertător îi este antipatică. Toate prozele lui Petre Cioclu surprind secvențe din existența cotidiană din Israel sau din România. Sunt "așchii" de realitate – un ciclu de povestiri se intitulează chiar *Așchii* – pe care prozatorul le privește ca printr-o lupă, în care trăsăturile morale ale personajelor iau adeseori dimensiuni caricaturale. Într-o comedie umană de uz propriu, proza lui Petre Cioclu reține atenția prin diversitatea mediilor investigate, a personajelor – români sau evrei –, surprinși fără discriminări rasiale, în mediul lor de viață, cu trăsături general umane: nehotărâți, palavragii, agasanți, indiscreți, profitori, zgârciți, libidinoși sau meschini etc. Deși se înscrie în liniile prozei umoristice românești, prozatorul aduce în scenă un univers neinvestigat încă la noi. Este vorba de scena realităților specifice Israelului de azi, cu viața tensionată de acolo, cu pericolele pe care fanatismul arab le prelungește în viața cotidiană. Micuța Carolica din povestirea *Șansa* are un frate, Igal, soldat în termen, așteptat să vină în permisie. Tocmai intrat în casă, fratele mai mare e solicitat să tragă în șoricelul ce-i terorizează cu "gloanțe de cauciuc". Igal organizează micii vietăți o "ambuscadă", "obiectivul" final fiind distrugerea "adversarului". Grișa, evreul originar din Rusia, din povestirea *Mână-n mână*, descinde la clubul vârstnicilor cu pieptul încărcat de medalii, încercând să-și găsească o tovarășă de viață. Amos, tânărul din povestirea *Un amant admirabil* se refugiază din fața pasionatei femei supraponderale într-un kibuz. Sunt doar câteva secvențe desprinse dintr-o realitate exotică pentru cititorul român, obișnuit pentru cititorul de la Tel Aviv.

S-ar părea că o trăsătură definitorie a personajelor lui Petre Cioclu este un anume conservatorism. În povestirea *Un amant admirabil* eroina e dispusă să pună la bătaie o impresionantă sumă de bani doar pentru a restabili situația inițială, cea a unei pasionante relații erotice cu tânărul Amos. În *Placa de faianță*, femeia singură distruge câteva plăci de faianță din baia proaspăt reparată de un muncitor român doar pentru a avea prilejul de a mai aduce acasă un nou faianțar. Perspectiva ca "ordinea" existentă în conviețuirea celor doi soți din povestirea *Un mariaj inoportun* să sufere modificări, este refuzată cu hotărâre de amândoi. Funcționează în psihologia personajelor lui Petre Cioclu un anume mecanism caragialesc, căci ei primesc să se revizuiască ceva, cu condiția de a nu se schimba nimic. Două personaje de pură extracție caragialescă sunt și cei doi bărbați din povestirea *Inventorii*, ce vor să semneze o inovație fiecare cu numele celuilalt, spre a-și asigura anonimatul și "maternitatea" ideii. O bucată antologică a prozatorului este *Mâna cu cinci degete*, în care o spaimă patologică de hoți, gen Leiba Zibal, îi obligă pe cei doi să ia cele mai sofisticate măsuri, dar evenimentul funest intervine ca o fatalitate. În *Sândel*, deși buclucașul cotoi cu acest

nume este dus în alt oraș, mica și fidelă felină ajunge din nou la stăpâna lui, urmând a fi supus inevitabilei castrări. În *Șansa*, cu toată strădania fetei de a salva șoricelii, aceștia ajung în burta pisicii. Vorba ceea: de ce ț-e frică, nu scapi! Răul se produce aici cu o exactitate matematică, căci el face parte din rețeta umorului lui Petre Cioclu, fiind distribuit în doze farmaceutice, benigne.

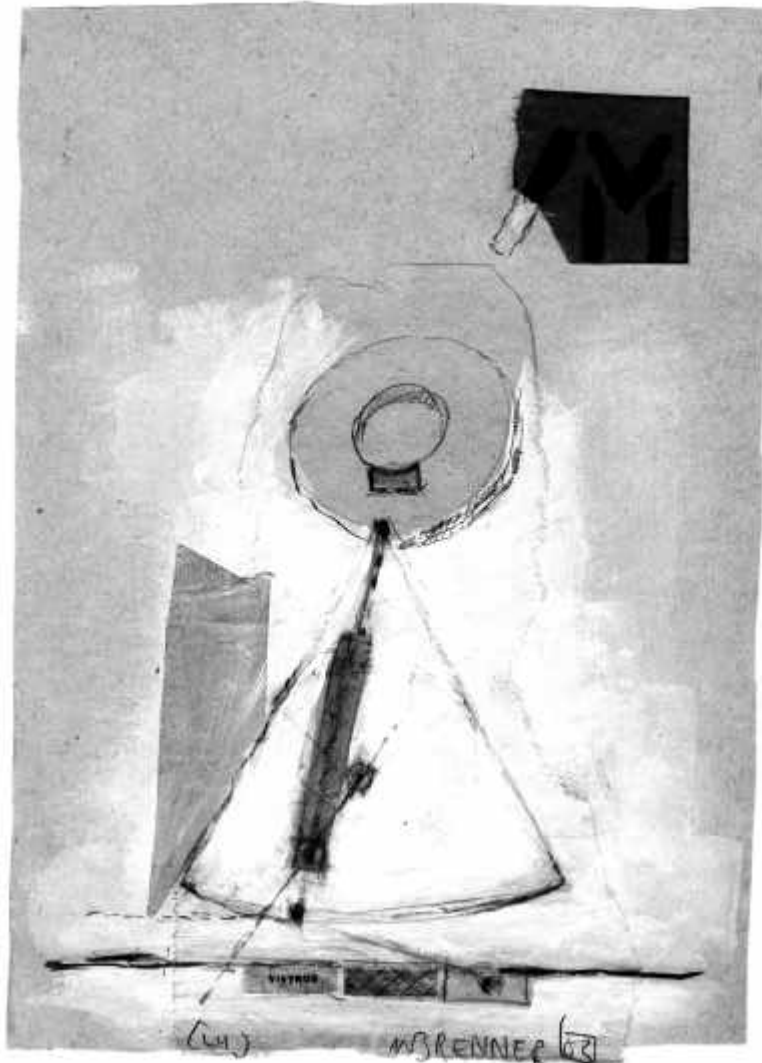
Bine scrise, adeseori subtile, prozele sale cultivă înclinația parodică, un absurd inteligibil, mai degrabă umoristic decât satiric, în maniera lui Caragiale sau a lui Ilf și Petrov. În volumul de față, o culegere reprezentativă din creația sa, autorul conservă câteva din fațetele activității de epigramist. Secțiunea de *Epigrame* și cea intitulată *Duel epigramistic...* dovedesc că autorul e un excelent profesionist al acestei specii lirice, epigrama. Un renumit cercetător, Ernst Robert Curtius, arăta că epigrama favorizează, mai mult decât alte specii, jocul cu ideile și paradoxurile. Să amintim, spre posibila satisfacție a adversarilor lui Petre Cioclu, că destinația sa originală era aceea de inscripție funerară sau de însoțitoare a ofrandelor. Epigrama evoluează, în timp, spre o artă manieristă, spre un joc al spiritului, mizând în special pe subtilitatea poantei finale. Ajunsă o specie la fel de populară ca și bancul, epigrama are o origine ilustrată, una din cele mai vechi epigrame cunoscute fiind atribuită filozofului Platon. Deși Deliu Petriu îl introduce în cadrul "artelor minore", acest gen umoristic cunoaște azi o vogă extraordinară, existând la noi o Uniune a

Epigramiștilor și câteva festivaluri ce-i sunt dedicate în exclusivitate.

În ciuda faptului că *Antologia epigramei românești actuale* (Clusium, 1999), alcătuită de Petru Poantă și Ioan Pop, îl ignoră, Petre Cioclu este un redutabil epigramist. Deloc sângeroase, duelurile sale cu autori reputați, precum Gheorghe Penciu, Sorin Beiu, Nicolae Ghițescu, Ghiocel Constantinescu, Ion Grigore, Dumitru Munteanu, Nina Marinescu-Popeiu, Traian Mecotă, Jean Negulescu, ni-l arată într-o excelentă vervă, capabil să plaseze ironii ucigătoare. Iată-l, de pildă, fandând cu eleganță în fața atacurilor lui Gheorghe Penciu, cel care-și scoate căciula în fața epigramelor lui "ca la mort":

*Nu-i greu de făcut dovada
Că disputa noastră-i nulă:
Cum îndrept spre tine spada
Tu te aperi c-o căciulă.*

Demonstrând și aici disponibilități pentru surprinderea sensului carnavalesc al lumii, inventivitate, dezinhibare în fața convențiilor, autorul se dovedește o inepuizabilă sursă de umor, având plăcerea gratuită de a glumi. "Stilul simplu, limpede, cursiv, mereu vioi" al prozelor sale, trăsături pe care i le observă revista *Minimum*, îi va cuceri, suntem siguri, și pe cititorii români, uluiți să descopere un urmaș al lui I.L. Caragiale tocmai în Țara Sfântă. ■

„Consider indisolubile credința și cultura...”

■ **Alexandru Singer**
directorul editurii Hasefer

Una dintre editurile care s-a bucurat de cel mai mare succes la Salonul clujean de Carte de la mijlocul lunii noiembrie a fost editura bucureșteană Hasefer. Veniți la Cluj cu o camionetă încărcată ochi cu producția editorială a ultimilor ani, reprezentanții acestei prestigioase instituții de cultură au reușit performanța de a vinde, în numai trei zile, carte în valoare de peste 9 milioane de lei. Clujenii au validat astfel valoarea unui demers editorial despre care am încercat să aflăm mai multe lucruri de la domnul Alexandru Singer, directorul editurii.

– Bine ați revenit în Transilvania, domnule Alexandru Singer. Vă adresez această urare deoarece știu că de aici a pornit cariera dumneavoastră științifică, gazetărească și editorială. Vă rog, evocați-ne aceste începuturi.

– Mulțumesc pentru acordarea acestei ocazii onorante pentru mine și pentru editura la care lucrez. Transilvania, în special Oradea și Clujul sunt pentru mine teritorii de neuitat ale tinereții mele. Ca profesor la liceul „Em. Gojdu” am început activitatea de cercetări în domeniul sociologiei tineretului și activitatea publicistică la presa locală. Cu multă plăcere îmi amintesc de reînființarea revistei *Familia* sub conducerea lui Al. Andrișoiu. Am făcut parte din colectivul inițial împreună cu Emanoil Engel, Dumitru Chirilă, Stelian Vasilescu, Mircea Bradu, la care s-au adăugat ulterior Nicolae Balotă, Ovidiu Cotruș, Radu Enescu, Mircea Malița, Titus Popovici. Revista a atras atunci, în acei ani în care ne puneam mari speranțe în renașterea culturii naționale, confirmate doar parțial în perioada care a urmat, colaboratori de excepție ca Ștefan Augustin Doinaș, Henri Wald, Constantin Noica și mulți alții.

– Ce amintiri vă vin spontan în memorie acum când am început să evocăm revista *Familia* a anilor '60?

– Atmosfera din redacție era extraordinară... Pe atunci, revista *Familia* era polul cultural al Bihorului și era citită cu mult interes în toată țara. Discuțiile din redacție, sau acasă, la fiecare dintre noi, erau un prilej minunat de a contura planuri pe care, în naivitatea noastră de adolescenți, chiar credeam că le vom putea împlini. Nu pentru toți avea să fie așa... Cel care a reușit să croiască o revistă de prestigiu în acele momente în care foarte ușor puteai cădea în capcana dogmatismului, a fost Sandu Andrișoiu. Îl evoc aici cu multă căldură, căci mult bine a făcut el majorității colegilor săi și prea puțină recunoștință a primit din partea acestora. Iar primul exemplu care îmi vine în minte este cel al criticului literar Gheorghe Grigurcu care s-a format în acest mediu și care, după 1989, i-a calomniat cu seninătate pe cei care l-au ajutat să iasă din postura unui profesor rădicalizat de elevii Liceului de muzică și arte plastice din Oradea. Revenind la revistă, îmi amintesc că cele mai mari dificultăți erau produse de articolele de fond, „ofrandele” noastre publicistice obligatorii, pentru a salva un sumar care se sustrăgea vulgari-

zării și dogmatismului. Uneori, nici citarea „clasicilor” nu era suficientă pentru a salva un material. Îmi amintesc de un articol scris de mine despre Lenin cu prilejul unei aniversări, în care subliniam atitudinile sale pozitive față de elemente ale capitalismului în cadrul NEP-ului. Spre surprinderea mea, reprezentantul cenzurii a cerut scoaterea acestor pasaje. Una dintre îndrăznelile revistei a fost și crearea rubricii de recenzii la cărți de filosofie din Occident. Cu greu au fost acceptate acestea, cu condiția marcării explicite a convergențelor cu marxismul, fapt ce ne-a forțat la fel de fel de construcții fantasmagorice pe care un cititor avizat nu avea cum să nu le recunoască imediat, cu zămbetul pe buze. Am făcut conștient aceste concesii, știind că astfel reușim, totuși, să evidențiem deschideri spre noi orizonturi filosofice, astfel inaccesibile cititorului din România.

– În prezent, sunteți directorul Editurii Hasefer. Prin ce se detașează ea în peisajul editorial românesc?

– Editura Hasefer este una dintre cele 19 edituri ale minorităților naționale subvenționate de Guvernul României, editură nonprofit, care realizează un program editorial specific, elaborat de regretatul Zigu Ornea, menit să înfăptuiască principiul real-semiismului conceput de academicianul Nicolae Cajal: cunoașterea apropie, necunoașterea ne îndepărtează unii de alții. Toate cărțile noastre sunt subvenționate de Guvernul României, prin Departamentul de relații interetnice, iar colecția de poezie de Ministerul Culturii și Cultelor. Conform legilor în vigoare, noi vindem cărțile la prețul de producție, minus subvenția acordată de stat acelei cărți. Deci, în avantajul cititorilor. Fiind o instituție non-profit, noi nu urmărim beneficii financiare, ci promovarea unei noi atitudini față de evrei și iudaism.

Cei ce cumpără și citesc cărțile noastre capătă informații și clarificări pe care le așteptau, dar nu veneau din alte surse, ba chiar erau deformată de unii. Un exemplu concludent este cel referitor la așa numitele „protocoale ale înțelepților Sionului”. Cartea noastră, „Anatomia unui fals” de Hadassa Ben-Itto dezvăluie toate etapele și procedurile fabricării și difuzării acestei diversuni anti-semite. Faptul că o mare parte a publicului nostru țintă este alcătuit din studenții tuturor cultelor și că aceștia ne mulțumesc că le oferim o bibliografie ce le este utilă, constituie confirmarea eficienței noastre culturale și ecumenice.

– La Hasefer au apărut o serie de lucrări de excepție, pentru care colegii editori vă învidiază sincer. Cum vă configurați planul editorial?

– Configurarea planurilor noastre editoriale este un proces bazat pe informare, selecție, referate ale consilierilor, corespondență pentru obținerea de copyrighturi, analiză de costuri și, în final, programare pe trimestre. Planurile noastre editoriale se axează pe istoria evreilor și contribuția lor la cultura română, iudaism, beletristică iudaică, dicționare și albume axate pe creația

unor evrei de seamă. Colecția *Judaica* aduce în cultura română opere ale unor mari gânditori ai contemporaneității: G. Scholem, E. Levinas, M.R. Hayoun, A. Cohen, A. Neher, R. Sirat, H. Wald ș.a. Avem și alte colecții de excelență: memorii ale unor mari personalități, monografii, opere ale laureaților premiilor Nobel etc.

Pentru anul 2004 avem un proiect care include 45 de lucrări dintre care menționăm: Felicia Antip *A fi scriitor evreu*, Efraim Ofir *Mișcarea sionistă din România în timpul celui de Al Doilea Război Mondial*, Carol Feldman *Evreii din Tulcea*, H. Kuller *Iudaism și identitate iudaică*, Moshe Idel *Experiența mistică a lui Abraham Abulafia*, Claus Stephani *Povestiri idiș din Transilvania*, Virgil Duda *Mihail Sebastian și alții*, Ephraim Kishon *Șchițe umoristice evreiești*, Em. Adler și Amelia Pavel *Victor Brauner - la izvoarele operei*. Vom continua publicarea operelor laureatului Premiului Nobel, Isaac Bashevis Singer, a seriei de romane detectiviste cu rabinul Small, precum și publicarea unor opere iudaice fundamentale în colecția *Judaica*.

– Care sunt criteriile după care alegeți titlurile?

– Criteriile noastre sunt simple: înscrierea în profil, calitatea lucrărilor, importanța autorilor și, nu în ultimul rând, interesele de lectură și studiu ale cititorilor cu care rămânem mereu în dialog.

– Aveți copyrightul asigurat pentru toate aceste lucrări?

– Nu avem dificultăți în obținerea copyrighturilor pentru că editurile străine au înțeles că suntem o editură comunitară, nonprofit, care ne respectăm angajamentele și realizăm ediții de calitate. Avem bune relații cu edituri americane (Farrar, Straus & Giroux, Mc. INTOSH & OTIS INC), franceze (Albin Michel, Seuil, Plon, Calmann-Levy, Fayard, Robert Laffont, Bayard), germane (Suhrkamp, Fischer, Piper, F. Fromm, Rowohlt), cu universitățile ebraice din Ierusalim și Tel Aviv, precum și cu Asociația traducătorilor din Israel. Recent, prestigioasa editură Gallimard

ne-a acordat copyright-ul pentru o carte de excepție, *Martori ai viitorului*, de Pierre Bouretz.

– Care au fost titlurile care au avut cel mai mare succes? De ce?

– Fără îndoială, în primul rând opera integrală a lui Flavius Josephus; apoi *Evreii, Dumnezeu și istoria* a lui Max Dimont, *O istorie a evreilor* de P. Johnson, seria de romane detectiviste ale lui H. Kemelman și multe altele. Dacă opera lui Flavius Josephus este o mărturie istorică a unui martor din epocă, evreu și totuși general roman, cartea lui Dimont se constituie ca o captivantă relatare privind diaspora, modul în care evreii, oriunde au ajuns în lume au știut să devină un fenomen creativ, să promoveze noul, să inoculeze neliniștea intelectuală și spiritul pragmatic al eficienței, respectând tradițiile locului și fiind, în același timp, buni cetățeni.

Imaginația, împletită cu logica talmudică sunt evidente în seria romanelor detectiviste ale lui Kemelman, care au făcut vogă în America. În fiecare zi, rabinul Small rezolvă un mister și identifică fără greș criminali doar cu ajutorul... Talmudului.

Avem ediții frumoase ale cărților de poezie, începute cu regretatul Sandu David, continuate cu Shaul Carmel, activul președinte al Asociației Scriitorilor de limbă română din Israel și urmate de antologiile aflate în lucru ale poezilor Andrei Fischof și Bianca Marcovici. Suntem nevoiți (și ce minunat sună acest cuvânt pentru un editor!) să facem mereu continuări de tiraj sau reeditări.

– Cele mai multe din editurile din România se confruntă cu probleme financiare dificile din cauza costurilor tipografice ridicate și a sistemului dezastruos de difuzare. Cum se descurcă Editura Hasefer din acest punct de vedere?

– Problemele financiare nu le creează tipografiile, care lucrează concurențial-colegial (nu e un paradox, o relație colegială îți poate asigura un bun avantaj în cadrul concurenței normale), ci difuzarea care ia grosul caimacului (35-42 %, în timp ce autorii iau 6%) și restituie greu banii. Unii chiar nu mai restituie nimic. Noi, slavă Domnului, nu am avut decât 2-3 cazuri de acest gen și avem o bună colaborare cu majoritatea difuzorilor, pentru că avem cele mai atractive prețuri la cărți mult solicitate.

– În ultima vreme se discută insistent despre Holocaust. Ce lucrări pe această temă ați publicat? Ce punct de vedere susțin autorii publicațiilor?

– O dezbatere organizată de Asociația jurnaliștilor independenți a evidențiat faptul că nu există o penurie informațională în această problemă, ci o insuficientă informare a celor care o discută public. Editura noastră a publicat cărți fundamentale, ca cele ale lui Hilberg sau Luci Davidovici, Z. Ornea și J. Ancețel, Radu Ioanid, Carol Iancu, Lya Benjamin, Poliakov și Dubnov, R. Glasberg ș.a. Cine citește cartea lui Götz Ali *Soluția finală* va înțelege că unicitatea holocaustului se întemeiază pe faptul că așa numitul *Program de la Wannsee* îi privea exclusiv pe evrei. Holocaustul și genocidul sunt corelate, dar nu identice și mulți preferă termenul ebraic *Shoah* tocmai pentru că evită confuziile și speculațiile, împinse adesea spre negaționism.

– Vă numărați printre editorii care au venit în domeniu din sociologie. Are vreo importanță această specializare în activitatea pe care o desfășurați?

– Doar în corelație cu manageriatul cultural. Orice teorie poate fi temei, dar practica ne ucide cu atât mai ușor cu cât ne străduim mai des să răspundem la de ce? și nu ne concentrăm pe cum? Sociologul poate elabora studii și teorii cu privire la “de ce nu se vând cărțile”, dar pe manager îl interesează “cum se poate stimula interesul de lectură” și munca sociologului este încununată de succes atunci când se axează nu pe statistici, ci pe individualități.

– Vă întreb în calitate de sociolog: se citește mai puțin astăzi decât în urmă cu 10-20 de ani? De ce?

– Târgurile de carte sunt cea mai evidentă confirmare a faptului că nici în România, nici în tranziție, nu a scăzut interesul de lectură, ci doar capacitatea de informare și achiziție. Este o stupidă confuzie între fenomene cu cauzalități diferite. Lectura depinde de educație și informare, în timp ce difuzarea ține de resurse financiare și economia de timp a fiecărei persoane. Ca și creația, lectura este un factor de personalitate, căci și lectura poate fi (și ar trebui să fie) o recreare, nu doar o recreație. Tocmai electronizarea lecturii o distanțează de difuzare. E un paradox, dar subliniez prin el faptul că Internetul este doar un excelent cadru informativ, nicidecum un înlocuitor al obiectului carte, eventual un adjuvant al acestuia.

– Ați publicat fragmente din Talmud. Alte edituri au editat Biblia și Coranul. Cum vă explicați această avalanșă de literatură religioasă promovată de edituri? Avea dreptate Malraux cu anticiparea sa asupra secolului XXI?

– Regretatul H. Wald spunea că este o falsă interpretare a cuvintelor lui Malraux, care a vorbit de un secol al spiritualității, nu al credinței și în nici un caz al misticismului. Valorile culturale ale credinței o înscrie în spiritualitate, în timp ce practicile mistice ne coboară spre primitivism. Eu consider indisolubile credința și cultura, pentru că absolutizarea primeia duce spre fundamentalism, iar exacerbarea celeilalte spre aroganță anti-umanistă. Decalajele sociale și deziluziile politice împiedică azi aceste distincții, dar nu le pot anula. Cine a citit articolele Orianei Fallaci a căpătat o tulburătoare imagine asupra fanatismului contemporan, însă nimeni nu va putea face abstracție de masiva prezență islamică în lumea de azi și nici nu va putea echivala sălbăcia teroristă cu

valorile Coranului. Suntem forțați să ne mobilizăm, uniți și fermi, împotriva terorismului, însă soluțiile nu pot fi tot violente. Recunoașterea rolului Islamului și al țărilor arabe în lumea de azi și de mâine, atragerea lor în eforturile ecumenice și constructive promovate de creștini și de evrei ar trebui să fie mai presus de negativismul conflictelor locale.

– Ați participat în ultimii ani la numeroase târguri de carte, la Frankfurt, la Jerusalem etc. Cum se vede piața românească de carte de pe alte meridiane?

– Prezența românească la Târgurile internaționale de carte poate fi remarcabilă dacă se iese din convenționalismul excursiilor pretins culturale. O prezență națională este remarcabilă prin amploarea evenimentului cultural pe care îl produce, prin lansări, dezbateri și lecturi în limba țării respective, prin oferta de informație globală despre țara care se vrea remarcată. Numai asemenea acțiune complexă devine o trambulină pentru înscrierea în circuitul cultural mondial. În 1999, Ungaria a cheltuit trei milioane de dolari, dar a dominat cel mai important Târg de carte, cel de la Frankfurt am Main.

Dacă vom continua să expunem cărți doar pentru diaspora română și să plimbăm persoane care nu sunt așteptate acolo, nu avem despre ce rezultate să vorbim. În Germania au avut ecou Pleșu, Dinescu, Cărtărescu și tocmai ei nu au fost trimiși anul acesta la Frankfurt. Acolo trebuie să mergi cu astfel de vârfuri de lance și cu tineri impetuoși, care să producă senzație, să iasă din comun și să atragă atenția mass-mediei. Altfel, arunci banii pe fereastră. E mult mai eficientă o lansare într-o librărie pariziană sau londoneză, decât un stand aruncat într-un colț al ultimului pavilion de la Frankfurt. Noi ne-am dus la Jerusalem cu un program foarte diversificat, la care au participat mari universități și institute de cultură, cu personalități de mare cultură ca Norman Manea, Alexandru Sever, Augustin Buzura, Eugen Uricaru și alții... Iar rezultatele s-au văzut imediat: standul românesc a fost pur și simplu asaltat de localnici, presa israeliană a marcat această prezență românească drept o importantă contribuție la dezvoltarea bunelor relații dintre Israel și România.

– În ultima dvs. carte, Pragmatica așteptării, afirmați: “Așteptările sunt aproape întotdeauna neliniștite”. Ce vă neliniștește mai mult în clipa de față?

– Ca toată lumea aș dori să mă pot aștepta la mai bine, cât mai curând, dar mă neliniștesc: incompetența și iresponsabilitatea majorității clasei politice, a factorilor de decizie, deruta tinereții și neangajarea creativă a inteligenței noastre îmbolnăvite de politicianism. Rolul societății civile poate spori prin inițiative lipsite de partizanat politic, prin participare creativă și constructivă, ceea ce nu-i reduce autonomia critică. În rest, neliniștile mele sunt pur profesionale și aștept anul 2004 cu speranța că editura noastră să rămână același port-drapel al literaturii de cea mai bună calitate.

Interviu realizat de
RADU CONSTANTINESCU

Al 20-lea festival de jazz din încântătorul Brașov

■ *Virgil Mihaiu*

În 2003, Festivalul de Jazz de la Brașov a aniversat două decenii de existență. Deși conjunctura economică rămâne precară, principalii organizatori – Consiliul Județean Brașov și Fundația Transilvania Expres, prin competenții lor impresari Jenny Brăescu și Puiu Leder – au știut să-i mențină atractivitatea specifică. În principiu, ar fi vorba aici despre un dozaj inteligent între muzica de bună calitate și frumusețea irezistibilă a urbei. La asta s'a adăugat – ca și anul trecut – extraordinarul *jam session* nocturn, cum rar se mai întâlnește azi, chiar și în State (a se vedea plângerea lui Jack DeJohnette pe tema respectivă, din numărul pe noiembrie 2003 al revistei *Down Beat*).

În prima seară am asistat, mai întâi, la debutul unei foarte promițătoare formații: *Pedro Negrescu Quartet*. Liderul trupei s'a afirmat după 1990 drept cel mai de încredere contrabasist al scenei autohtone. Acum însă el ne-a luat prin surprindere, abordând cu totală dexteritate ghitara-bas și conferindu-i un rol coordonator. Dintre companioni s'a distins pianistul Petru Popa (cărui tocmai îi admirasem, la *București Jazz Fest 2003*, prestația – și chiar alura! – atât de asemănătoare corifeului-funky, Horace Silver). Negrescu – născut la Tecuci – și Popa – originar din Bârlad – alcătuiesc o veritabilă axă de forță, de sorginte (cine ar fi anticipat?) sud-moldavă, în jazzul nostru actual. M'a bucurat să constat discreta inserție a bateristului clujean Claudiu Purcărin de-a lungul întregului program, alcătuit în exclusivitate din generoase compoziții semnate Pedro Negrescu.

A urmat grupul budapestan *Bop-Be Szacsi Jr. Trio*. O nouă bună inițiativă a Centrului Cultural al Ungariei din București, care ne-a familiarizat deja cu principalele valori ale jazzului din țara vecină. Trei tineri instrumentiști, care stăpânesc complexul

limbaj al stilului neo-bop, pe marginea căruia brodează improvizații cu multă personalitate. Nu e de mirare, căci Szacsi Jr. face parte dintr'un clan muzical (re)cunoscut pe plan internațional, iar partenerii săi îl susțin cu aplomb, la contrabas (Gyorgy Orban) și îndosebi la baterie, unde Andras Lakatos Pecsek poate să-i concureze fără complexe pe colegii de generație transatlantici.

M'am bucurat mult să-l revăd pe Alexandru Andrieș, pe care continuu să-l consider cel mai înzestrat bluesman est-european în materie de combinare a muzicii cu textul (ambele de concepție proprie). Am reascultat în aranjamente proaspete marile secrete de A.A. în anii dictaturii, dar nu m'a convins înverșunarea cu care s'a repezit „cu voie de la poliție” asupra unor teme conjuncturale (d. ex., referendumul privind modificarea constituției). Mi-am amintit cu plăcere solo-ul de sax bariton al parodiei *Am cravata mea* din versiunea de album, chiar dacă excelentul Cristian Soleanu s'a limitat în concert doar la intervenții mai... săltărețe. Oricum, cred că revenirea lui Andrieș la festivalul de jazz din orașul natal e salutară.

Gala de vârf – a doua dintre cele trei – a început printr'o solidă demonstrație de jazz clasic, pusă în scenă de Puiu Pascu/pian, Virgil Popescu/ghitară, Titi Herescu/baterie și de vocalista Ozana-Maria Barabancea. Dacă despre cei trei instrumentiști știam că sunt pe deplin familiarizați cu secretele swing-ului și ale baladelor din repertoriul standard al genului, în schimb blonda lor solistă ne-a încântat printr'o tehnică vocală de tip belcanto „virată” spre ascunzăturile jazzului. Aceea pe care cu câțiva ani în urmă o votasem câștigătoare concursului debutanților de la Cluj se dovedește acum tot mai matură, mai aproape de idealul exprimat de un critic hispanic astfel: contopirea dintre cânt și dorință.

La rândul său, pianistul polonez Joachim Mencil ne-a cucerit cu efluvii romantice, de certă extracție chopiniană, revizitate însă prin prisma șlefuită de Keith Jarrett. Și în acest caz, aportul financiar al Institutului Polonez din București a fost decisiv. Iar coordonatorul de programe, dl. Jaroslaw Godun, ne-a delectat din nou cu admirabila sa cunoaștere a limbii române, dublată de pasiune pentru muzică. Din inițiativa dânsului, Joachim Mencil a evoluat în compania empatică a contrabasistului Pedro Negrescu și a bateristului Claudiu Purcărin (despre care îmi place să cred că e un mare câștig pentru viitorul jazzului nostru).

Punctul culminant al festivalului l-a reprezentat cvartetul internațional format din japonezul Isao Miyoshi la ghitară, brașoveanul emigrat în spațiul austriaco-german, Nicolas Simion la saxofoane, francezii Olivier Gatto la contrabas și Benjamin Henocq la baterie. O combinație din care profilul muzical al lui Simion n'a avut decât de câștigat. Prolificul jazzman a prins parcă aripi, impulsionat de improvizațiile avântate ale ghitaristului. Totodată, Miyoshi mi s'a părut mult mai inspirat decât pe albumul, excesiv de mimetic, realizat la el acasă sub titlul *Surprise*. Certamente, piesele antologice ale recitalului au fost cele în care Simion a prelucrat cu maxim rafinament teme tradiționale nipone și românești, convertindu-le în motivații pentru fulminante interpaly-uri între cei patru interpreți.

De altfel, „procedura” avea să continue pe parcursul întregii nopți la *Club Sir Arthur*. În acel bar din centrul Brașovului majoritatea muzicienilor invitați la festival au dat dovadă nu doar de spontaneitatea, ci și de abnegația presupuse de un *jam session* inubiliabil. Într'un asemenea mediu propice, am avut revelația calităților de alergător de cursă lungă ale pianistului Puiu Pascu, imediat sesizate de oaspetele american, trompetistul Rasul Siddik, care s'a lăsat și el angrenat în entuziasmul anturaj românesc.

În ultima gală (din care, spre regretul general, a absentat strălucitul grup basarabeu *Trigon*), am vizionat un program cuminte al formației *Free Connection* din Sfântu Gheorghe, urmat de câștigătorii concursului debutanților de la ediția trecută. Aceștia – Lucian Maxim/baterie, Tudor Amaran-dei/pian și Dan Saghin/bas, toți elevi ai lui Romeo Cosma, de la secția de jazz a Conservatorului ieșean – au atins între timp nivelul profesionalismului cert. Cel puțin primul dintre ei realizează un solo de baterie continuu, de o infinită varietate – imaginativ, delicat dar și viguros, regenerat din sine însuși și mereu impredictibil, ca un peisaj marin.

Finalul le-a aparținut jazzmenilor din gruparea Nicolas Simion, cărora li s'a adăugat Rasul Siddik. Originar din St. Louis – leagănul acestei muzici – trompetistul de culoare a adus cu sine ceva din eferescența specifică a avangardei de la Chicago, unde colaborase cu nume legendare precum AACM, Henry Threadgill Sextet, Lester Bowie's Brass Fantasy, David Murray, Archie Shepp și alții de același calibru. Tehnica sa instrumentală, valorizată cu degajare și humor, ne-a readus aminte mai ales de rolul lui Lester Bowie în definirea unor modalități alternative de abordare a trompetei, raportate la tutela (oarecum excesivă) exercitată de Miles Davis. De reținut și disponibilitatea solidului tandem ritmic Gatto/Henocq de a reveni pe plaiurile noastre cu noi proiecte.

Impresiile favorabile mi-au fost confirmate și de exigentul Harald Albrecht, venit special de la Viena pentru a pregăti Săptămâna Jazzului Românesc programată pentru începutul anului 2004 în capitala Austriei.

Isao Miyoshi/ghitară, Nicolas Simion/saxofon, Olivier Gatto/contrabas, Rasul Siddik/trompetă, Benjamin Henocq/baterie

Confesiunile unui artist independent

Realizând un proiect artistic de referință – “Communicare” – în ambianța austeră a bisericii evanghelice din Warburg - Herlinghausen (instalații / colaje) 2003, Wolfgang Brenner acuza urmările șocului informațional la care este supus omul începutului de secol XXI în societatea contemporană. Nevoia de reculegere, refuzul accelerării continue, a ritmului infernal impus de societatea de consum îl determină să facă pasul înapoi. Înarmat cu experiența religioasă și cu cea artistică, Wolfgang Brenner caută în interiorul unei biserici un drum (WAY), o modalitate de scăpare din calea conceptului nivelator al condiției damnate de simplu consumator / producător. Angoasele sale, codificate în semn de rugă / ofrandă prin două pânze albe, verticale, plasate în dreptul altarului, și purtând urmele aleatorii de roți de mașină, se îmbălbănesc în spațiul sacru / profan al *environment*-ului nou creat. Se prefigurează astfel o cale simbolică spre orizonturile îndepărtate ale simplității, curății, un drum spre esențele pure ale existenței noastre prea-grăbite, un drum spre “pătratul alb”. Într-o perioadă în care discuțiile redundante despre procesul de creație riscă să lase într-un plan secund opera propriu-zisă, spațiul de expunere / manifestare este perceput ca mijloc de comunicare.

Artistul independent Wolfgang Brenner (n. 1956, Oberwesel, Germania) a ajuns, urmând discreta cadență a pașilor unui balet existențial, după călătorii de mai multe luni prin țări din Asia de Sud-Est (Laos, Indonezia, Myanmar, Cambogia, Vietnam) și în România, unde expune, în cadrul Festivalului Internațional al Artelor Grafice, Cluj-Napoca 2003, la “Galeria Veche” o expoziție de colaje, de fragmente poetice.

– Este un act de curaj, chiar și în Germania zilelor noastre, să renunți la o slujbă regulată, la un venit sigur și să te dedici artei...

– Este foarte greu. Totuși am și ore la universitate, unde predau grafică, mai produc și tipărituri diverse, de serie mică, pentru colegii mei artiști, mi se cumpără și din lucrări... Pot trăi din acestea. Soția mea este tot artistă dar are și o slujbă cu jumătate de normă.

– Cum ai ajuns la această soluție “extremă”?

– Desenez, pictez din copilărie. Când ești tânăr nu-ți prea vine să crezi că ai putea câștiga destui bani cu arta. Astfel am studiat în paralel cu arta, calculatoare, de unde la absolvire am obținut prima mea Diplomă. Am lucrat apoi doi ani la o firmă importantă după care am încercat să devin artist independent.

– Ce te-a împiedicat să reușești atunci?

– Am eșuat. Pictam într-una și n-am vândut nici o singură bucată. Aveam 26 de ani și după opt luni a trebuit să închei acest capitol. Am revenit în domeniul computerelor și am rămas în această meserie timp de 12 ani, având de data asta – asociat fiind cu o companie parteneră – firma mea.

– De data asta ce n-a mers?

– În tot acest timp mai pictam dar n-am reușit să am mai mult de două expoziții în ultimii 5-6

ani. Așa încât mi-am vândut compania și am renunțat să practic această meserie.

– Un gânditor contemporan, Eugenio D’Ors, spunea că “odihna cea mai bună este reluarea muncii, de la început”. Cred că sosisse momentul să-ți resemnifici parcursul, începuturile...

– Am avut profesori buni la Universitate. Profesorii... am învățat mult de la ei. A fost desigur important, dar acum nu mai este pentru mine. Mi-am schimbat stilul.

– Se spune că este bine să înveți într-o academie ca să-ți poți permite apoi să uiți tot ce ai învățat...

– Da... Ceea ce nu înveți într-o academie sau universitate este să fii propriul tău manager. Am fost în măsură să iau o decizie corectă de a deveni artist independent doar după ce am avut propria mea companie și am învățat cum să fac asta. Trebuie să fii două persoane într-unul: artist care pictează și manager.

– Cum ai ajuns la soluția artistică de acum? Este singurul mod în care lucrezi?

– Acum, da. Soluția s-a dezvoltat pas cu pas. De tânăr mă pasiona să folosesc materiale diferite în modalități diferite.

– Li se spunea “materiale găsite”...

– Toate materialele pe care le găsec. Înainte pictam în manieră să-i zicem naturalistă, nuduri, unecori și peisaje. Îmi plac peisajele – linia orizontului, depărtarea, albul. Nu le evit nici acum în micile mele – eu le numesc picturi realizate în tehnici mixte acrilice / ulei / colaj – unele de dimensiuni mari (2m). Fac și instalații cumva în trei trepte: pentru început organizez pe suportul hârticii diferite materiale ca un colaj; următorul pas – folosesc dimensiuni mai mari unde poți să integrezi lucrările inițiale și materiale reale – un fel de asamblaj și în fine încerc să folosesc întreg spațiul de expunere combinând, armonizând toate materialele pe care le găsec.

– Un gen pretențios pentru publicul larg; nu prea vandabil, motivația trebuie să se afle în altă parte...

– Într-adevăr urmez un “trebuie” interior. Dacă organizez o expoziție și spațiul este interesant, trebuie să fac ceva cu spațiul respectiv.

– Există o direcție puternică înspre arta ambientală. Inițial sculptura, pictura erau auxiliare arhitecturii. Acum tendința este de a interrelaționa diversele elemente ale mediului artistic. Un concept ca “environments” stârnește un interes legitim.

– Da, cred că da. Este la fel acum. Instalația este o combinație între arhitectură și elementele artei, relațiile care apar.

– În lucrările – picturile – tale de mici dimensiuni pari a relua, într-un alt registru, tehnici ale colajului dadaist, a descendenților săi iluștri...

– Este ceva diferit. Am vorbit de cele trei trepte în care se nasc lucrările mele. Eu iau mate-

Wolfgang Brenner

rialele pure, prime – vechi și noi – și le potrivesc în mod natural. Nu ca Schwitters care avea o ramă și căuta poziția cea mai bună care să le pună în valoare – un fel de puzzle. Nu acesta este modul în care lucrez eu. În pasul următor descopăr povestea lor. Toate materialele pe care le folosesc trebuie să-mi spună o poveste. Ele trebuie să strige, să plângă: «Wolfgang, Wolfgang, prinde-mă!», încercă să-mi spună ceva. Eu nu fac altceva decât să încerc să le aduc povestea într-un alt context.

– Tot o ramă/cadru care nu limitează, în care alt tip de relații, neașteptate, aruncă o altă lumină asupra realității așa cum am cunoscut-o anterior?

– Da, să le pun într-o altă “ramă” în care materialele au alte semnificații și stabilesc relații noi. De exemplu găsec o foaie în alfabetul Braille și găsec și litere care pot să stea împreună și să comunice între ele. Eu nu pot citi alfabetul pentru orbi, deci scriu “Read” (citește). Folosesc deseori imperativul pentru privitor: fă asta! dar el nu poate face acel lucru. E un joc, dacă intră în el, dacă are Timp. Timpul este foarte important aici.

– Este o formă de dominare, de manipulare a privitorului / interlocutor sau o provocare la un joc interactiv, o formă de maieutică?

– Este alegerea lui. Poate intra sau nu în joc, poate crea propriile gânduri despre ce fac eu. Nu-i sigur că este exact la ce mă gândisem eu dar putem face un joc cu ceea ce eu am făcut.

– Există totuși un suport teoretic, ideologic ferm sau... conform regulii jocului șansa, întâmplarea guvernează și creează asociații neașteptate, relații revelatoare?

– Adesea folosesc inscripții sau litere în tipar grafic, alteori scriu cu mâna mea și apoi șterg cu guma sau le acopăr. Ce poți citi sunt câteva cuvinte rămase a căror semnificație nu o știe nimeni pentru că și eu o uit uneori.

– Un demers reduționist, în esența sa, pentru o ars combinatoria...

– Astfel rămân numai câteva cuvinte pe care privitorul are posibilitatea să le combine pentru a-și face propria poveste. Sau folosesc un singur cuvânt – imperativ – “Read” de exemplu. Pot utiliza litere vechi sau inscripții în aceeași manieră.

– Rațiunea ar fi activarea psihologică a privitorului sau este una de ordin estetic vizând revelarea noilor relații dintre materiale, idei, senzații într-un context inedit ?

– Rațiunea pentru care fac asta este că îmi place scrisul, tot ce ține de cuvinte, literale. Le șterg uneori din simplul motiv că sunt gândurile mele, ce am în minte, ce cred, ce fac, și dacă toți ar citi asta...

Nu este ceea ce vreau. Eu le "însemnez" doar.

– *Le pui în semn, le descoperi o nouă însemnătate. E mai palpabil decât, să zicem, să faci "artă comercială". Dar care este motivația ta intimă ?*

– Ți-am spus că de când eram copil îmi plăcea să mă joc cu materialele. Îmi plac materialele... Alt motiv este că aș putea face și "artă comercială" dar nu pentru asta am renunțat la firma mea, la meseria mea acum 6 ani. Ca să fac ceva astfel ca oamenii să aibă ceva în sufragie și să vină la mine și să-mi spună: "te rog, dă-mi o pictură în oranj pentru că sofa mea este oranj". Nu doresc să fac artă pentru a câștiga mult mai mulți bani. Dacă aș fi lucrat în continuare la firma mea aș fi putut câștiga mulți bani. Vreau să fac ceva pentru mine, indiferent dacă oamenilor le place sau nu.

– *De ce nu le-ar plăcea? Este o problemă?*

– Este o problemă cu aceste picturi pe care le fac eu fiindcă în zilele noastre totul trebuie să fie strălucitor, colorat, să strige și să-ți ia ochii. Apoi oamenii sunt prea grăbiți, să investească timp în lucrările mele.

– *Accelerația comprimă timpul. Apar "diferențe de viteză"... Arabii spun că cine își depășește în mers, în viteză cămila, își lasă în urmă sufletul...*

– Pentru mine Timpul alocat de privitor este un element esențial. La o lucrare de tip clasic poți să te uiți și grăbit și să spui îți place sau nu. Dar pentru lucrări poetice – decențe, aș spune – trebuie să îți permiți timp. Și aceasta este ceea ce mulți oameni au pierdut.

– *Deci îi tragi de mână, vrei să-i oprești alături... Sunt mereu în fugă și de aceea nu mai înțeleg nimic. Este aici și un semnal de alarmă?*

– Poate fi, dar asta nu e treaba mea.

– *Această modalitate de creație, - arta ta - are și un rol curativ pentru tine?*

– Da, da. Dar cred că sunt și oameni cărora le plac lucrările mele, acest gen de lucrări. De fapt, dacă mă gândesc bine, am vândut o mulțime de lucrări.

– *Apar în lucrările tale ecouri ale contestației dadaiste, nihilistă în esența ei, raportate la dispariția, disoluția imaginii.*

– Nu este cazul meu. Eu vreau să combin ceva, cu estetica mea, cu mediile care-mi stau la îndemână și le pot avea în mâinile mele. Mesajul rezultat poate fi estetic, poetic sau politic.

– *Lipsa contactului direct cu natura, cu "materialele" constituie un handicap pentru omul "planetar" contemporan agresat de permanente medieri, de exemplu Internetul.*

– Am și eu pagină de internet dar dacă nu îmi văd lucrările expuse pe pereți, direct, să simt că trebuie să le ating, ceva s-a pierdut.

– *Totuși e lumea în care trăim, aici și acum. Nivelul civilizației noastre tehnice nu poate fi ignorat.*

– Sunt confruntat cu aceste lucruri zi de zi. Am lucrat pentru multă vreme cu computerele și managerul din mine le folosește și acum. Eu nu le voi demoniza.

– *Este la urma urmei o unealtă în care unii văd și potențiale amenințări. Scenarii S.F. în care computerele - ca și artiștii - devin independente și se dispensează de programatorii lor umani. Glumeam!*

– Este o unealtă la care am renunțat de fapt și pentru că eu îmi doresc să fiu cât mai aproape de natură. În lucrările mele folosesc și multe materiale extrase direct din natură, pământ, nisip, frunze. Folosesc uneori fragmente de frunze din perioade diferite ale anului. Îmi place să mă joc cu timpul, să arăt ce este timpul. Îmi sunt de ajutor scrisori vechi, inscripții uitate, tipărituri din alte vremuri.

– *Vrei să-l "salvezi", să-l poți reutiliza?*

– Nu numai; eu doresc și să arăt timpul.

– ?

Timpul zboară pentru fiecare, nu se oprește. Nu pot opri timpul, deci voi arăta cum lucrează timpul.

– *Spațiu / timp... Cum te plasezi în toposul culturii, crezi într-o artă internațională sau exiști în interiorul culturii tale revendicându-i tradițiile ?*

– Fără tradiții. Eu vreau să mă dezvolt pe mine însumi.

– *De ce?*

– Nu știu în ce direcție.

– *Internetul pare a lega oamenii dar deviază ușor în discursuri paralele; ești interesat de ceea ce fac ceilalți în jurul tău?*

– Desigur, fiecare artist își caută un drum, caută ceva nou.

– *Să se descopere pe sine?*

– Timpul, natura sunt importante pentru fiecare, nu numai pentru mine. La fel dacă te referi la cultura mediului meu cultural, eu cred că pentru fiecare mediul natural/social este important. Cum mă voi dezvolta eu, nu pot să știu acum. Poate voi insista cu instalații. E dificil de răspuns la asta.

– *Totuși ți-ai găsit până la urmă un loc al tău în peisaj...*

– Da, mi-am găsit locul meu în acest peisaj planetar dar sunt și foarte curios. Îmi place să călătoresc, să văd la fața locului cum se manifestă diferite culturi. Cred că este și un mod de a-ți găsi prietenii și dacă nu sună prea înalt de a susține pacea în lume. Chiar cred că dacă ești inteligent și curios și cunoști alte culturi nu vor mai fi conflicte noi în lume.

– *Ai călătorit mult în țări din Asia de Sud-Est, țări cu probleme grave. În cultură există și un ermetism care îngreunează comunicarea.*

– Folosesc în lucrările mele și părți extrase din culturile pe care le găsesc dar nu poți să înțelegi cultura altor țări, trebuie să trăiești acolo.

– *Există și un anume ermetism specific oricărei opere de artă vizând codul artistic, amprenta personală a artistului. În cazul artei abstracte sau a colajului, percepute la o primă vedere ca impersonale, pariul este mult mai riscant...*

– Eu sper că dacă cineva vede lucrările mele, mă recunoaște.

– *E vorba de personalitate, de idei, de emoții, de identitate ?*

– Dacă faci artă, numai artă, ani de zile, cred că trebuie ca ceva din identitatea mea să se regăsească în fiecare din lucrările mele. Nu este altă cale. Dacă nu, înseamnă că am eșuat și trebuie să mă întreb ce fac eu de fapt.

– *Ce aspect primează în demersul tău specific, cel de tip intelectual, rațional sau cel emoțional ?*

– Acum 5-6 ani eram mult mai emoțional în arta mea, dar în momentul acesta orientarea mea este mai mult rațională, intelectuală. Ți-am spus la început că eu caut materiale care îmi vorbesc, deci stabilesc un dialog și asta este pentru mine rațional.

– *Un dialog, nu tocmai cu materiale, cu obiecte, poate avea un substrat extrem de emoțional...*

– Nu este implicat atât de multă emoție. Uneori este un joc. Îmi place să mă joc cu cuvinte, cu diferite înțelesuri și le folosesc uneori în lucrările mele și ofer, în joacă, și piste (de interpretare) false. Uneori folosesc acest joc să ne uităm înapoi. Cei mai mulți dintre oameni nu se uită înapoi.

– *Îți obligi să fie atenți. Important este și rezultatul unui dialog. Încerci să faci oamenii mai conștienți asupra propriei realități?*

– Umanitatea trebuie să se gândească la propriul timp care zboară.

– *Cum este promovată arta și artiștii care vor să expună în Germania?*

– Nu este promovată. Este foarte dificil pentru mine să găsesc galerii dispuse să mă promoveze pe mine ca artist.

– *Ce orientări se preferă?*

– Nu atât de mult comerciale cât cele care susțin arta tradițională așa încât pentru mine situația nu este foarte fericită. Din punctul meu de vedere, arta se orientează și se va orienta în direcția în care mă dezvolt eu. Dar fiecare artist are aceeași problemă: trebuie să găsească o galerie unde arta sa se potrivește.

– *În general artiștii vădesc intransigență, un gen aparte de fanatism în cultivarea propriei viziuni artistice. Devotați "cu trup și suflet" acesteia, nu acceptă altceva...*

– Eu nu vreau să accept altceva. Uneori încerc. Dar observ la mine, încet, încet o dezvoltare, foarte lentă, e adevărat, dar care îmi dă încredere în mine. Eu trăiesc pentru ceea ce fac acum, astfel.

Interviu realizat de
LIVIU GEORGE ILEA

Jacques sau su(b)punerea

■ *Claudiu Groza*

După părerea mea, Tompa Gábor este poate singurul regizor român capabil să "ordoneze" absurdul, să facă incoerentul coerent, să decripteze aparent atât de ermeticele texte dramatice beckettienne ori ionesciene. Această opinie mi-a fost întărită de recenta premieră de la Teatrul Maghiar clujean, cu *Jacques sau supunerea* de Ionesco.

Am preferat, pentru a evita neajunsurile tra-ducerii în căști, bazându-mă și pe bruma de maghiară pe care o știu, să recitesc celebra piesă chiar în ziua spectacolului. Am avut o oarecare surpriză, pentru că *Jacques...* mi se pare un text mult mai greu de înscenat decât *Cîntăreața cheală*, de pildă. O partitură cu numeroase jocuri de cuvinte, cu dialoguri mai apăsător-absurde decât în alte piese ionesciene și cu o anume suspensie a finalului care, scenic, trebuie "finisat" regizoral.

Ca de fiecare dată, însă, "lectura" lui Tompa a decriptat admirabil miza unui text dramatic mult mai militant, dacă vreți, decât am crede, și de o actualitate copleșitoare.

Regizorul a păstrat automatismele personajelor, aparența de păpuși mecanice a acestora, însă le-a "completat" identitatea, fără să altereze datele esențiale. Astfel, Jacques (Hatházi András) este un adolescent blazat, cu privire opacă, înviorată doar după dialogul cu Roberta II (Albert Csilla). Jacques-tatăl (Boér Ferenc) vorbește cu fiul lui doar cocoțat pe scaun, pentru a-și spori, parcă, autoritatea, în timp ce mama (Borbáth Júlia) se agită văicărează prin jur, ca o găină-gospodină prin bătătură. Cei doi părinți Robert (Pánek Kati și Csíky András) sînt un soi de prestidigitatori,

extrăgîndu-le pe cele două Roberte dintr-o cadă de baie cu capac ori ridicîndu-l pe Jacques cu tot cu patul în care stă, de parcă ar provoca o erecție, iar "dispariția" Robertei I are aparența grotescă a unei înmormîntări. Jacqueline (Kézdi Imola) face mereu poze cu un Polaroid, aruncîndu-le apoi pe jos. De altfel, toți membrii familiei Jacques au aparate foto, pe care le utilizează însă o singură dată și, la început, cu toții mînîncă semințe. Un cuplu adorabil, expresiv prin simpla prezență, fără date identitare suplimentare, este cel al bunicilor Jacques (Mende Gaby și Senkálzky Endre, acesta din urmă avînd exact nouăzeci de ani).

Spectacolul evidențiază cele trei registre ale textului: celebra scenă a cartofilor cu slănină, care statuează/definește orizontul protagoniștilor, momentul "peștului", cu aparența unui interludiu al acțiunii dar și a unui preludiu erotic, și dialogul Robertei cu Jacques, echivalent unei acuplări nu din plăcere, ci cu scop vădit procreativ. De altfel, scena finală este un adevărat *climax* dramatic, emoționant și cutremurător, deși calm, lipsit de ostentație, dar *sec*, aspru, cu totul altfel decât scenele dinainte. Această scenă finală devoalează remarcabil subtextul piesei ionesciene, universul alienat/alienant al eroilor. Cu excepția Robertei și a lui Jacques, aflați la înălțime, pe patul lui, într-o poză triumfală de "părinți"/"zei", toate celelalte personaje apar în scenă purtînd măști monstruoase. Ei sînt un soi de rinoceri, întorși la stadiul primitivismului ofensiv.

Acuplarea simbolică, *prin dialog*, a celor doi miri echivalează unei regresii. Supunerea lui Jacques, atât de către părinții lui, cît și de cei doi Robert

dar, mai ales, de către Roberta – replicile ei din final au și aparența unui ispititor/primejdios cîntec de sirenă – este, de fapt, o sub-punere, o teribilă regresie ontologică. Prin această scenă finală, foarte în *spiritul* textului ionescian, Tompa a făcut din *Jacques sau supunerea* un spectacol deloc gratuit-absurd, un spectacol *viu*, de stupefiantă actualitate simbolică și încărcat emoțional.

Interpretat fără cusur de actorii Teatrului Maghiar, profesioniști și conștiințioși indiferent de vîrstă ori de mărimea rolului (spre deosebire de actorii de limbă română), *Jacques sau supunerea* continuă extraordinara inițiativă a lui Tompa (nedeclarată, dar evidentă) de *asumare* a lui Ionesco în spectacologia românească.

Labiche și ardelenii

■ *Claudiu Groza*

Autor industriios, faimos pe la sfrîșitul secolului al XIX-lea, ba chiar membru al Academiei franceze, Eugène Labiche a intrat în istoria teatrului ca scriitor de vodeviluri, de piese ușurele, bune de sfîrșit rîsul, tocmai pe placul nu foarte pretențioșilor burghezi ai vremii. Piesele lui nu se mai prea joacă; a devenit un dramaturg desuet, pus cam la indexul spectacologiei.

Poate datorită tuturor acestor fapte, opțiunea lui Alexandru Dabija pentru o piesă a lui Labiche (*Praf în ochi*, montată la Teatrul de Stat din Oradea la mijlocul lui decembrie) mi s-a părut stranie și oarecum riscată. Am descoperit însă un text alert, evident bine scris, și un spectacol curat, excelent formulat regizoral și impecabil interpretat actoricește.

În buna tradiție a vodevilului franțuzesc, *Praf în ochi* este o piesă pentru burghezi și cu burghezi. Pretextul e oarecum banal: doi tineri se iubesc și ar vrea să se căsătorească, iar părinții lor, cam scăpățați, pozează în mari burghezi înstăriți, cu lojă la operă și relații în aristocrație. De aici o sumedenie de secvențe amuzante. Firește, totul se încheie cu un *happy-end*, și au trăit fericiți etc.

Interesantă este în piesa lui Labiche tipologia personajelor, foarte bine pusă în evidență de Alexandru Dabija. Cele două cupluri părintești sînt realizate specular: Domnul Malineau (Petre

Ghimbașan), tatăl fetei, este un medic fără pacienți, cam idealist și influențabil, mereu certat de autoritara lui consoartă (Elvira Platon-Rîmbu), care socotește cu multă atenție orice cheltuială a casei. Ratinois (Sebastian Lupu), tatăl băiatului, e tot un soi de ratat, fost cofetar, acum cu ocupație incertă, mereu agresat verbal de o nevastă cam isterică (Mariana Presecan). Pregnanța figurilor feminine – adevărați pivoți ai acțiunii dramatice – se prelungeste și la Emmeline (Anca Dămăcuș), fiica isteată și mereu "pe fază", mult mai realistă decât bleug-îndrăgostitul Frederic (Richard Balint).

Spectacolul se construiește din secvențe și replici spumoase, duse de Dabija pînă în pragul unui tip de absurd care actualizează splendid cenzurii text labichian. Într-un decor foarte sugestiv (Vioara Bara), care are pe fundal un imens tablou "revoluționar", spart în colț, rizibil, de un ventilator cu mișcări leneșe, protagoniștii consumă toate actele de ipocrizie și onorabilitate burgheză: conversații snoabe despre operă (cu toții au văzut de nenumărate ori *Rigoletto*, unic, se pare, spectacol de operă al momentului), replici cu apropo, ghionturi date soților prea mototoli ș.a. Alte "ingrediente" ale umorului sînt cei doi "valeți" (falși, de bună seamă) – Ion Ruscuc și Alexandru Rusu – unul impozant, "de aproape

doi metri", celălalt... negru, ori șleampăta servitoare a lui Malineau, Sophie (Geo Dinescu). O secvență memorabilă este cea cu *chef*-ul de la un mare restaurant (Doru Presecan), gomos, cere-monios, venit să organizeze un dîneuc la Ratinois, și căruia i se comandă într-una trufe. Excedat, acesta iese la un moment dat pe ușă, rîcînd "Mitocani!". Un alt personaj exotic, cel care echilibrează de fapt acțiunea dramatică, este Unchiul Robert (Marius Damian), un fel de oaie neagră a familiei Ratinois, negustor de lemne, cu cercei în urechi și îmbrăcat fantezist.

Spectacolul lui Dabija a fost incontestabil un succes. O comedie la care publicul a rîs copios, cu un ritm drăcesc de alert și de o onestitate a demersului impresionantă. Regizorul s-a bazat strict pe oferta textuală, fără să adauge, așa cum se întîmplă de obicei, "șușe" triviale ori vulgarități cu iz contemporan. A rezultat o comedie "curată", cu un text bun, o montare inspirată și fără pretenții "revoluționare" și un joc actoricesc reușit, plin de vervă și îndeajuns de nuanțat ca să pună în evidență fiecare protagonist.

Concluzia ar fi că Labiche e un comediograf foarte bun, dar calitățile i se văd doar dacă e montat de un regizor foarte bun. Iar asta s-a văzut la Oradea.

P.S. Le urez și eu o carieră frumoasă celor doi debutanți ai teatrului orădean, Anca Dămăcuș și Marius Damian.

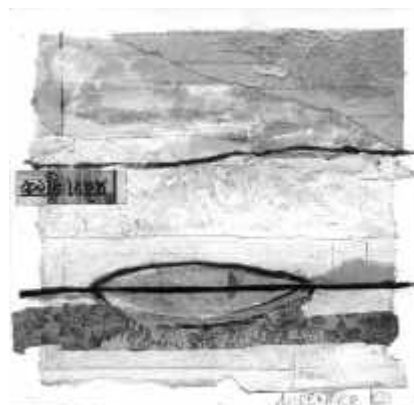
Mielul în iarnă, Himalaya la xerox și dibăcia la conductă

■ Mihai Dragolea

Întă că vine iarna, prematur și în forță. Mai toată lumea se gândește la cinstita aprovizionare pentru reușita hibernării, la consecințele debransării, mai puțini – la cadouri prețioase și grațioase. Și, cât mai îngăduie Europa, românul cugetă la cinstitul porc, animalul care, după studiile englezilor, manifestă mare poftă de joc, acolo, la ei, trebuie să-i cumperi jucării, așa cum la noi cumpără omul pentru copii. Dar, slavă Domnului!, mai sunt și la noi fenomene pentru care ar trebui să fim menționați pretutindeni; în piața pe lângă care trec zilnic, de Paști făcea senzație un miel cu lesă, zurgălăi și pălărie tradițională de maramureșean; atunci, a scăpat de sacrificare și a rămas ca o atracție inedită a pieței în cauză; mamă-mama lui ce-a mai suferit în vară, la vremea căldurilor dezlănțuite, el – tot mai mare, tot cu tradiționalul clop, tot cu blana naturală care în dotare! Și a venit toamna, mielul-berbec, la fel de teafăr, umblă după stăpână precum un câțel, nici nu mai e nevoie de lesă pentru a-l ține în preajmă; stăpâna e foarte mulțumită de prestația și cuminența mielului devenit berbec deosebit de gras; prin piață se știe că berbecul beneficiază de camera lui în apartamentul bătrânei, că este hrănit cu multă grijă și atenție, blândetea i-a atras un meniu compus din cartofi,

porumb fiert și alte bunătăți. Proprietara susține că, de sărbătorile de iarnă, nu va avea soarta porcului, motivând decizia prin aprecierea berbecului ca fiind foarte deștept, nici nu se gândește să-l sacrifice, va face, în continuare, piața împreună cu ea. Așa o fi fiind în lumea mieilor deveniți berbeci; la oameni sigur nu e așa; casele de modă se încapățânează în a oferi orice care îmbracă – mai mult sau mai puțin – creierul; deșteptul de miel berbec din piață beneficiază de tichia ocrotitoare a inteligenței sale pe orice vreme, fie ploaie, fie vânt, fie vară, fie iarnă. Rămâne o mare enigmă de ce creatorii de modă se încapățânează în a nu promova ceva pălării străse sub genericul „Himalaya prostiei omeniești la purtător”!

Și ce mai vârfuri în domeniu se înalță în preajmă! Toate, indiferent de gen, au cel puțin o caracteristică în comun: apar subit și chiar se închipuie cele mai mari vârfuri din dotarea lunii noastre. Din cele văzute (și chiar experimentate) pălăria potrivită Himalayelor prostiei ar trebui să fie viu colorate, bine țuguite și cu un șnur sub bărbie, să nu le sufle vântul marca (așa fiind scutite de exprimare). La genul masculin – e de bon ton la capitolul Everestul prostiei – rămâne șapca bine înfiptă pe creștet, să nu suferă de accesul de răș necontrolat ale purtătorului, crai bătrân, dar

verde, mereu gata să facă precum sifonul în preajma damelor, indiferent de vârstă, condiție, forme, numai dame să fie. Dar cum să se ocupe celebrii creatori de modă de tichiile prostiei de nivel înalt când sunt condamnați să elaboreze forme pentru uniforme sugătorului de conductă plină de petrol?! Da, vor fi necesare și asemenea modele-uniforme, la noi fenomenul a dobândit asemenea amploare încât ar trebui pus în evidență chiar și prin detalii vestimentare. Nimeni nu știe ce se va întâmpla la nivelul modei și modelor; cert e un singur fapt: mielul-berbec va continua să umble vesel prin piață, nefiind băgat în seamă nici pe post de porc.

Teledependența

Europenii lui “Teo” și “Madam”

■ Monica Gheț

S-a consumat și ziua Marii Uniri. A fost cât se poate de festivă în toată țara, și mai ales nu s-a lucrat decât în sectorul privat. Bucuria copiilor, a profesorilor și... a multora... După scurta respirație oferită de aniversarea glorioasă, ne pregătim de Crăciun și de Revelion. Câci tot ne paște “cea mai bună dintre lumi” – a festinului continuu, a nesfârșitei “curgeri de miere și lapte”, a ghirlandelor de cîrnăciori, a ciolanului de-a gata și a țuicii ori vinișorului de casă, câtă vreme s-o putea. Fiindcă, repede, repede, “cea mai europeană” dintre lumi ne va întârca de asemenea bucurii nevinovate, de mare trebuință pentru organismul nostru ostenit.

Două dintre emisiunile de vastă audiență a canalelor TV, *Teo* și *Madam*, au super-sărbătorit evenimentul decembrist – deocamdată 1 Decembrie, urmează 16-22 plus 25-31, și așa mai departe – astfel că luna iernatică e plină de “focuri” – ale inimii, stomacului și de artificii, probate cu succes în 1989. Printre cîrnați, fripturi de pui, zaharicale, vorbe de duh, am aflat că trebuie să fim mîndri de noi înșine, fără complexe și vinovății, plini de tepeu care să ne avanseze pe cele mai înalte culmi... ale succesului de buzunar și de țară. O fi și modestia bună, chiar și spiritul critic, dar ele nu sunt atât de convingătoare, e preferabil, totuși, să te simți privilegiat în țara ta. Astea fiind zise, toată *teo-*

mania s-a preschimbat în făclia călăuzitoare pe drumul nesfârșit al *ciolaniadei* (în expresia lui Florin Busuioc, colaboratorul lui Radu Anton Roman, veșnic “îndopat”-alimentat de către eruditul gastronom). S-au arătat la față vedetele “novelurilor” scenice de zi și de noapte, tarafuri, maramureșeni cuminți și talentați de-a valma cu junele Bănică, seniorial în *box-office*, Stela și Arșinel, Radu Anton Roman, mulți deja văzuți, extirpați din numeroase și variate registre ale audienței. Tema predilectă: cum să nu încetăm a fi noi înșine într-un Babel al confuziei valorilor – total exterioare ființei noastre de “sînge și țărînă”.

La *Madam* s-a strîns altă lume multă plus balonașe și acadele în mijlocul cărora tronau Mihaela Rădulescu (că doar nu era ea să meargă la Pro TV-ul lui Teo!) și Dorel Vișan, cărora li se adăugau membri ai *Diversusului* ocupați cu “jocul de mimică” – foarte reușit, altminteri.

Totuși, ce legătură este între etimologia modernă a lui “Madam” și a prea-cinstitei zile sărbătorite tot în spiritul păstrării tradiției? “Madam” e deja apelativul clasic pentru femeile “matroane” *tenanciere*, de pe malurile Senei, de la care model au plecat femeile întreprinzătoare din zona Crucii de Piatră! – inconfundabil cu termenul atribuit tuturor femeilor pe care le saluți drept “doamnă”. “Madam”, ortografiat fără *e-ul* distincției genului

feminin e o adaptare locală, adeseori peiorativă la țirgoveți și fără îndoială, deocheată, la frecvente ocazii. Păcat, astfel, de talentul Monicăi Anghel. Și mai păcat de noi din pricina realizatorilor/producătorilor lipsiți de “Weltanschauung”.

Între timp, universul birocrăției mondiale, câtă de socoate avantajele și dezavantajele integrării în U.E. a României. Diverși experți sunt chemați să diagnosticheze procesul. Nu de mult, Tom Gallagher de la Universitatea Bradford din Anglia, publica pe Internet un fragment din cartea sa: *Romania After Communism: Disenchantment With Democracy*, ce urmează să fie publicată la Londra în primăvara anului 2004. Autorul atrage atenția (într-un limbaj super-elegant) asupra unui conținut al “afacerii” similar celui dezbătut de Tony Judt: ce au de câștigat/pierdut unii și alții. Iar Claude Karnoouh, urmînd același registru, scrie în *Dilema* (nr. 556) că populația ar trebui avertizată asupra costurilor “integrării”. Respectiv, printre altele, renunțarea la exact acele tradiționale obiceiuri petrecăreț-festiviste cu care ne-au răsfățat posturile TV la începutul lui Decembrie. Unde este adevărul, unde începe ambiguitatea?

N.red.:
În materialul de la nr. 30/2003, după „de exemplu” se va cita adresa: umf@personal.ro.

SUMAR

Primum la redacție

Emil Pop: 2003 - Realizări și repere;

Din asociația absolvenților universității „Babeș-Bolyai” - ALUMNI • 2

Editorial

Oana Pușhineanu: „Ai vecini buni dacă ai un gard bun?” • 3

Comentarii

Oana Pușhineanu: Reciclarea noului • 4

Marian Dopcea: Aventuri în parcul metaepistemologic • 4

Alexandru Jurcan: Drumuri prin cultură • 5

Dorin Mureșan: „Imnuri” • 6

Agenda pignastyl

Ștefan Manasia: Domnul Vi este onirofag • 6

Anul Ioan Slavici - Tribuna 120

Gelu Neamtu: O polemică a lui Alexandru Roman cu Ioan Slavici în Tribuna la 1886 • 7

Proza

Horia Ursu: Dimineți de vară în Henriville sau Pregătiri de Anul Nou cu câteva analepse • 10

Poezia

Pavel Păduraru • 13

Ex abrupto

Radu Țuculescu: Nouă să nu ne explici, nouă să ne spui... de ce? • 13

Meridian

Marius Jucan: Speranța salvării și lăcașul puritan • 14

Ēseu

Ion Cristofor: Un urmaș al lui I.L. Caragiale • 15

Interviu

Alexandru Singer • 17

Muzică

Virgil Mihaiu: Al 20-lea festival de jazz din încântătorul Brașov • 19

Arte

Wolfgang Brenner • 20

Teatru

Claudiu Groza: Jacques sau su(b)punerea; Labiche și ardelenii • 22

Salonul defavorizatului

Mihai Dragolea: Mielul în iarnă, Himalaya la xerox și dibăcia la conductă • 23

Teledependența

Monica Gheț: Europeanii lui „Teo” și „Madam” • 23

Saloanele Liviu Rebreanu, ediția a XXI-a, Bistrița 2003 • 24

ABONAMENTE

CU RIDICARE DE LA REDACȚIE:
60.000 lei - trimestru
120.000 lei - semestru
240.000 lei - un an

CU EXPEDIERE LA DOMICILIU:
90.000 lei - trimestru
180.000 lei - semestru
360.000 lei - un an

Persoanele interesate sunt rugate să achite suma corespunzătoare la sediul redacției (Cluj-Napoca, str. Universității nr. 1) sau să o expedieze prin mandat poștal la adresa: Revista de Cultură Tribuna, cont nr. 5010.9575592 B.N. Trezoreria Cluj-Napoca.

Saloanele Liviu Rebreanu, ediția a XXI-a, Bistrița 2003

Despre mereu actualitatea scrisului lui Liviu Rebreanu, despre revistele literare care ființează în Bistrița (patru la număr!), despre traducerea scriitorilor români peste hotare (o problemă rămasă aceeași, încă din perioada celor două războaie mondiale...), despre romanul de azi și de ieri... cam acestea au fost temele dezbătute la actuala ediție a festivalului, pe parcursul a trei zile. În paralel, membrii juriului pentru proză (Mihai Sin, Radu Țuculescu, Mihai Dragolea, Olimpiu Nușfelean, Ion Moise, Virgil Rațiu și Al Cățăuan) au citit și polemicizat pe marginea volumelor care intrau în concurs. Neașteptată surpriză la secțiunea „concursul de proză al elevilor” unde s-au citit texte de calitate trimise din toată țara. Premii au primit elevi din Brăila, Constanța, Tulcea, Iași, Timișoara, Hunedoara, Baia Mare. La secțiunea volume tipărite, pentru marele premiu lupta fu dusă între Mariana și Marian, adică

Bojan și Ilea... În cele din urmă, la un scor strâns, a câștigat volumul *Vacek* al lui Ilea în fața volumului *Dansul cîinilor* al lui Bojan. Cîteva reviste literare au decernat premii celor mai tineri, *Mișcarea Literară*, *Convorbiri literare*, *Steaua* și altele. Revista *Tribuna* a premiat-o pe Anamaria Caramangiu, din Tulcea, elevă în clasa a XII-a. O ediție la care au participat veșnic tînărul Niculae Gheran, Henri Zalis, Mircea Coloșenco, Cornel Cotuțiu, Dumitru Covalciuc, Dan Moșoiu, Ioan Pinteș și mulți alții, dovedind că, încă, literatura mai prezintă interes...

r.f.

→ urmare din pagina 2

prin colectarea informațiilor necesare, proces în care s-a implicat cu atașament Departamentul resurse umane al Universității. Apoi s-a trecut la organizarea unor contacte prin care obiectivele proiectului puteau fi susținute. În acțiune s-a implicat o înaltă personalitate religioasă locală, Î.P.S. Bartolomeu Anania, Arhiepiscopul Vadului, Feleacului și Clujului, care a acceptat cu înalt spirit creștinesc ideea unei cooperări, pe probleme de asistență socială, între organizația noastră și asociațiile filantropice medical creștine, apolitice și cu deschidere ecumenică aflate sub patronajul direct al Arhiepiscopiei, cum sunt fundația *Christiana* și *Societatea Femeilor Ortodoxe*, președintele celei din urmă fiind doamna Trămbișă Maria Gabriela, lector la catedra de sisteme informatice din Facultatea de matematică și informatică a Universității. În prezent, încercăm atragerea unor fonduri, în scopul de a acorda cel puțin mici ajutoare bănești sau în obiecte acelor cazuri nefericite.

Cât despre „Comunitatea ALUMNI”, aceasta rămâne pentru moment o aspirație orientată spre perfecționarea ființei umane sociale și sociabile. Actorii și agenții economici care s-ar fi putut implica în construirea unei rețele largi de facilități și oportunități pentru absolvenți sînt încă prea preocupați de supraviețuirea într-un mediu de afaceri puternic concurențial dintr-o economie de-abia emergentă. Totuși, în urma tatonărilor efectuate, se poate afirma că au fost prezente și atitudini deschise, favorabile acestei inițiative. Cîteva liber profesioniști, medici și avocați, cîteva patroni de magazine din oraș, cu toții absolvenți ai universității noastre, și-au declinat acceptul de a crea facilități prin onorarii și prețuri cu discount. În anul următor, asociația va încheia mai multe convenții în această direcție.

Fiindcă nici nu poate fi vorba de o prezentare exhaustivă a acțiunilor asociației ne vom grăbi să încheiem, nu înainte însă de a aminti un moment cu semnificație al anului universitar. În perioada 23 - 26 octombrie 2003, *Universitatea „Babeș-Bolyai”* a organizat și a găzduit a 5-a Conferință a *European University Association* (EUA). Cu această ocazie, în Marea Sală a Expozițiilor din clădirea Colegiului Academic, Asociația împreună cu Oficiul de proiecte de colaborare universitară cu ajutorul unor voluntari (studenți și absolvenți) au

promovat obiectivele și rolurile particulare. Au vizitat noul sediu al asociației și au consemnat impresiile în Cartea de Onoare ilustre personalități cum sunt prof.dr. Dinu Mihaela, prorectorul *Universității Româno-Americane* din București, prof.dr. Drăgulin Stela, prorectorul *Universității TRANSILVANIA* din Brașov și prof.dr. Ardelean Aurel, rectorul *Universității „Vasile Goldiș”* din Arad. După frumoasele cuvinte de încurajare, distincții oaspeți au convenit să întrețină o amplă colaborare cu asociația.

Este foarte greu să încheiem un text care prin mesajul propus se înruștețe cu genuri ce țin de publicitate și de discursul - manifest. Ni se pare a fi cu totul nepotrivit ca paginile unei reviste culturale să cuprindă îndemnuri de final mobilizatoare menite a-i atrage pe absolvenții *Universității „Babeș-Bolyai”* într-o formă de viață asociativă destinată acumulării și în final repartizării unor beneficii și gratificații celor care într-un context anume au cea mai mare nevoie de ele și credem, totodată, că demnitatea individuală este realizabilă numai prin libertatea deciziei personale. Dar să nu uităm suma obiectivelor generoase propuse de asociație, comandamente care doresc să inspire intelectualilor luarea unei poziții tranșante, fie ea caldă ori rece, niciodată însă caldută. Atunci și numai atunci despre misiunea existențială a intelectualului vom putea spune la fel ca Julien Benda: „*Legea intelectualului este ca, în momentul când universul întreg îngenunchează în fața injustului, devenit stăpîn al lumii, să rămână în picioare și să-i opună conștiința umană*”.

Emil Pop,
secretar executiv al
Asociației Absolvenților
Universității „Babeș-Bolyai”
ALUMNI